

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Kornelijos Stacevičiūtės,

V kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Nusikalstamas susivienijimas kaip pavojingiausia bendrininkavimo forma

Criminal association as the most dangerous form of complicity

Vadovas: prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Recenzentas: doc. dr. Gintaras Jasaitis

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiuo magistro darbu siekiama mokslinės literatūros, norminių aktų ir teismų praktikos pagrindu, išaiškinus pagrindinę nusikalstamo susivienijimo sampratą, atskleisti, kokie reikalavimai keliami asmenų grupei, darančiai nusikalstamas veikas, kad teismas juos pripažintų veikusius kaip nusikalstamą susivienijimą bei kokius papildomus požymius išskiria teismai vertindami nusikalstamo susivienijimo veikas. Taip pat yra aptariamos nusikalstamo susivienijimo ištakos tarptautinėje teisėje ir raida Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Be to, analizuojama nusikalstamo susivienijimo baudžiamoji atsakomybė, atleidimas nuo jos bei atirbojamas nusikalstamas susivienijimas nuo organizuotos grupės.

Pagrindiniai žodžiai: nusikalstamas susivienijimas, organizuotas nusikalstamumas, nusikalstama veika, požymiai, organizuota grupė.

This master's thesis examines the requirements for a group of individuals who have committed a criminal offence to be recognized as a criminal association, and additional characteristics that courts rely on when assessing criminal associations and their offences. For this purpose, the thesis analyses scholarly literature, law, and court practice, and formulates the definition of criminal association. Furthermore, the origins of the definition of criminal association in international law and its development in Lithuanian criminal law are analysed. Finally, the liability of criminal associations and their exemptions are investigated, revealing how criminal associations differ from organized groups.

Key words: criminal association, organised crime, criminal offence, features, organised group.

TURINYS

IŽANGA	4
1. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO TEISINIS STATUSAS	7
1.1 Nusikalstamo susivienijimo ištakos ir raida tarptautinėje teisėje	7
1.2 Nusikalstamo susivienijimo prigimtis ir raida Lietuvos baudžiamojoje teisėje	12
2. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SAMPRATA IR SUDĖTIES POŽYMAI BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE BEI TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	18
2.1 Nusikalstamo susivienijimo samprata.....	18
2.2 Pagrindiniai sudėties požymiai	20
2.3 Fakultatyvieji sudėties požymiai.....	28
2.4 Kvalifikuojantys požymiai.....	31
3. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO KAIP BENDRININKAVIMO FORMOS SKIRTUMAS NUO ORGANIZUOTOS GRUPĖS IR BAUDŽIAMUMAS UŽ NUSIKALSTAMĄ SUSIVIENIJimą	37
3.1 Nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimas, skirtumai	37
3.2 Nusikalstamam susivienijimui taikoma baudžiamoji atsakomybė ir atleidimas nuo jos	42
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	46
ŠALTINIAI.....	48
SANTRAUKA.....	53
SUMMARY	54

IŽANGA

Temos aktualumas. Nusikalstamas susivienijimas – tai tarptautinio organizuoto nusikalstamumo reiškiny, susiformavęs būtent šiuo pagrindu. Šiuo metu nusikalstamas susivienijimas kaip reiškiny yra pavojingiausia bendrininkavimo forma Lietuvoje, už kurią baudžiamajame įstatyme yra numatyta griežčiausia sankcija – laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Nusikalstamas susivienijimas kaip kintantis reiškiny transformavosi nuo bendrojo pobūdžio kriminalinių veikų, kurios pasižymėjo brutalumu, iki intelektualaus pobūdžio nusikalstamų veikų, tokių kaip: sukčiavimas, korupcija ir pan.

Ši pavojingiausia bendrininkavimo forma, kelianti grėsmę visuomenei, dėl sparčiai besivystančio pasaulio ir tobulėjančių technologijų yra kintantis bei prisitaikantis reiškiny, todėl gali pasireikšti ir kitais pavidalais. Šios sąlygas leidžia nusikalstamam susivienijimui tapti dar pavojingesniam, o nusikalstamų veikų mechanizmai dar sunkiau išaiškinami. Tokios aplinkybės įpareigoja ne tik dažnesnį normų peržiūrėjimą ar jų papildymą, pakeitimą, bet ir platesnį mokslinės literatūros bei teismų praktikos nagrinėjimo. Todėl magistro darbas šia tema yra svarbus įvertinant naujausias nusikalstamo susivienijimo tendencijas, kurių atskleidimas galėtų prisidėti prie tvirtesnio reguliavimo, kurio pagrindu siekiama užkardyti tokių bendrininkų veiklą.

Darbo tikslas. Pagrindinis magistro darbo tikslas yra norminių teisės aktų, teismų praktikos ir mokslinės literatūros pagrindais išaiškinus pagrindinių sąvokų sampratą, kilmę ir raidą išanalizuoti, kokie požymiai būdingi nusikalstamam susivienijimui ir kaip pasireiškia šios pavojingiausios bendrininkavimo formos pavojingumas.

Darbo uždaviniai.

1. Išsiaiškinti nusikalstamo susivienijimo ištakas atskleidžiant svarbiausius tarptautinės teisės aktus.
2. Išanalizuoti nusikalstamo susivienijimo kilmę ir istorinę raidą Lietuvos nacionaliniuose įstatymuose.
3. Aptarti nusikalstamo susivienijimo sampratą.
4. Atskleisti nusikalstamo susivienijimo pavojingumą pasitelkiant baudžiamajame įstatyme ir teismų praktikoje įtvirtintus požymius.
5. Atriboti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės ir išnagrinėti šių bendrininkavimo formų skirtumus.

6. Išsiaiškinti nusikalstamam susivienijimui taikomą baudžiamąją atsakomybę ir atskleisti, ar asmuo, kuris darė nusikalstamas veikas būdamas nusikalstamo susivienijimo nariu, gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Tyrimo objektas. Darbo tyrimo objektas – nusikalstamo susivienijimo sudėties, kvalifikavimo ypatumų ir pavojingumo aiškinimas teisinėje literatūroje, teismų praktikoje ir norminiuose aktuose.

Tyrimo metodai. Rengiant magistro darbą buvo naudoti lingvistinis, istorinis, lyginamasis, sisteminis, analizės metodai.

1. Lingvistinis – naudotas terminų aiškinimui bei teismų praktikos ir teisės normų analizei.
2. Istorinis – pasitelkiant šį metodą darbe yra išnagrinėjama nusikalstamo susivienijimo ištakos ir raida tarptautinėje bei nacionalinėje teisėje.
3. Lyginamasis – analizuoti, kokius panašumus bei skirtumus turi nusikalstamas susivienijimas su organizuota grupe.
4. Sisteminis – naudotas, siekiant išsamiai išaiškinti nusikalstamo susivienijimo taikomus požymius, kurie aptariami baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje.
5. Analizės – naudotas, siekiant išanalizuoti nusikalstamam susivienijimui taikomą baudžiamąją atsakomybę ir atleidimą nuo jos.

Darbo originalumas. Pastebima, kad daugiausiai nusikalstamas susivienijimas yra nagrinėjamas siekiant jį atriboti nuo kitų bendrininkavimo formų, o ypač nuo organizuotos grupės, kadangi teismai neretai susiduria su šia problema. Tačiau paties nusikalstamo susivienijimo, kaip pavojingiausios bendrininkavimo formos, plačiai nagrinėta nėra. Todėl šiuo magistro darbu pasitelkdama teismų praktikos raidą ir baudžiamosios teisės doktriną sieksiu atskleisti nusikalstamo susivienijimo pavojingumą. Taip pat šiame darbe nagrinėsiu mažiau analizuotas nusikalstamo susivienijimo ištakas, jo raidą tarptautinėje teisėje bei palyginsiu, ar tinkamai įtvirtintas Lietuvos baudžiamajame įstatyme nusikalstamas susivienijimas atsižvelgiant į tarptautinės teisės aktus.

Svarbiausi šaltiniai.

Aktualiausi šaltiniai, rengiant magistro darbą, buvo Jungtinių Tautų konvencija prieš organizuotą nusikalstamumą, Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso I ir III komentarai, profesorių A. Gutausko, V. Piesliako,

O. Fedosiuk bei kitų mokslininkų darbai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga ir kita teismų praktika.

1. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO TEISINIS STATUSAS

1.1 Nusikalstamo susivienijimo ištakos ir raida tarptautinėje teisėje

Sparčiai besivystant pasauliui ir valstybėms vienijantis į įvairias tarptautines bei regionines organizacijas ar aljansus, žmonėms atsirado galimybių laisviau keliauti tarp valstybių, vystyti prekybą ir gamybą. Greta to žmonija pasitelkdama mokslą sparčiai ir efektyviai išvystė technologijas, kurios šiandien yra neatsiejamos nuo kasdienybės. Tačiau visa tai kartu leido vystytis bei augti organizuotam nusikalstamumui, kuris kelia grėsmę visuomenės saugumui. Šiomis dienomis, remiantis 2021 metų Europos Sąjungos (toliau – ES) sunkaus ir organizuoto nusikalstamumo grėsmių vertinimu (ES SCOTA)¹ patvirtintais duomenimis, Europoje organizuotas nusikalstamumas ryškiausiai atsispindi šiose veiklos srityse: prekybos narkotikais, organizuotų turtinių nusikaltimų, sukčiavimo (įskaitant sukčiavimą muitų, akcizo ir PVM srityse), neteisėto migrantų gabenimo ir prekybos žmonėmis veiklose (Europos Komisija, 2021, p. 14).

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – BK) nepateikia organizuoto nusikalstamumo sąvokos, tačiau 1999 m. sausio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje numatė ne tik šios programos paskirtį ir svarbą, bet ir pateikė organizuoto nusikalstamumo, kurį apibūdino kaip įvairių ryšių bei santykių tarp nusikalstamų grupių, jų narių, vykdančių nusikalstamą veiką (dažniausiai kaip verslą) ir siekiančių užtikrinti šios veiklos saugumą pareigūnų papirkimu ir korupcine sistema, apibrėžimas. Svarbu pabrėžti, kad pačioje programoje nurodoma, kad toks organizuoto nusikalstamumo apibrėžimas yra tik jos rėmuose. Tai lemia, kad vienos nuomonės ir aiškos pozicijos, ką turėtume laikyti organizuotu nusikalstamumu, valstybėje nėra.

Ir nors organizuotas nusikalstamumas įstatymu nėra apibrėžtas, Lietuvos teisės mokslininkai savo darbuose organizuotą nusikalstamumą analizuoja ir pateikia pozicijas, kaip jis suprantamas. Pavyzdžiui, profesorius A. Gutauskas, parengęs nemažai mokslinių darbų apie organizuotą nusikalstamumą, jį apibūdina kaip specifinį reiškinių (struktūrizuotą junginį,

¹ ES SCOTA (European Union Serious and Organised Threat Assessment) – tai kas ketverius metus Europolo rengiama ataskaita, kurioje yra analizuojama nusikalstamo organizuotumo veikimo kryptys, tendencijos bei grėsmės ES.

užsiimančią kriminalinę veiklą), glaudžiai susijusią su ekonomika bei profesionaliu nusikalstamumu, kuris taiko įvairias prievartos formas ir negali gyvuoti be korupcijos ir protekcionizmo (Gutauskas, 1999, p. 28). Iš bandymų doktrinoje apibrėžti organizuotą nusikalstamumą akivaizdu, jog mūsų teisinei sistemai ši sąvoka yra svarbi, bet, kita vertus, organizuoto nusikalstamumo sąvokos įtvirtinimo vengiama ir tarptautiniuose teisės aktuose. Taip yra todėl, kad valstybių baudžiamosios teisinės sistemose organizuotas nusikalstamumas suprantamas skirtingai ir tai lemia daug veiksnių, pavyzdžiui, skirtinga valstybių ekonomika, politika, kultūra, socialiniai santykiai ir pan.

Nepaisant to, kad dėl valstybių teisinių sistemų skirtumų organizuoto nusikalstamumo sąvoką tarptautinėje teisėje apibrėžti sunku, organizuotas nusikalstamumas veikia ne tik pavienėse valstybėse, bet ir tarpvalstybiniu mastu, valstybės buvo priverstos imtis atitinkamų priemonių, kad organizuotas nusikalstamumas būtų užkardomas, o visuomenė apsaugota. Dėl to 2000 m. gruodžio 12-15 d. Italijoje priimtas vienas svarbiausių organizuotam nusikalstamumui tarptautinių dokumentų – Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (toliau – Konvencija prieš organizuotą nusikalstamumą, Palermo konvencija), kuri dar žinoma kaip Palermo konvencija. Nors Palermo konvencija priimta tik 2000 metų pabaigoje, jos užuomazgų galima pastebėti dar 1994 m., kai Neapolyje ministrų konferencijoje, surengtoje globojant Jungtinių Tautų Organizacijai, kilo idėja sukurti daugiašalį teisės instrumentą, padėsiantį kovoti su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu. Tačiau šios idėjos nepavyko įgyvendinti iš karto, kadangi kai kurios dalyvės, pavyzdžiui, Vakarų valstybės, ypač Europa, į tai žiūrėjo itin skeptiškai, nes manė, kad tai nebus efektyvus pasaulinis įrankis, kuris padės kovoti su organizuotu nusikalstamumu. Bet šios idėjos nebuvo atsisakyta, grįžtama prie jos, kol 1996 m. gruodžio mėnesį buvo pateiktas pasiūlymas Jungtinių Tautų Generalinei Asamblėjai, kuri vadovaudamsi pateiktu pasiūlymu, įsteigtė *ad hoc* Jungtinių tautų komitetą. Jo paskirtis – vadovauti deryboms dėl tarptautinio instrumento kūrimo, kuris padėtų valstybėms kovoti su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu. Nuo pirmojo šio *ad hoc* komiteto posėdžio, kuris įvyko 1999 m. sausio pradžioje, iki 2000 m. spalio mėnesio komitetas surengė daugiau nei dešimt posėdžių, kurių rezultatas – parengta ir Palerme patvirtinta Konvencija prieš organizuotą nusikalstamumą.

Palermo konvencija yra didelis žingsnis į priekį kovojant su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu ir reiškia, kad valstybės narės pripažįsta jos keliamų problemų grėsmę bei rimtumą, taip pat poreikį skatinti ir stiprinti glaudų tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant šias problemas (unodoc.org). Valstybės, ratifikavusios šią Konvenciją prieš organizuotą

nusikalstamumą, įsipareigoja ne tik palengvinti nusikaltimų tyrimą bendradarbiaujant tarp valstybių teisėsaugos institucijų, numatyti bendrus nusikaltimus, tokius kaip: pinigų plovimą, korupciją, trukdymą teisingumo vykdymui, bet ir imtis priemonių kriminalizuojant organizuotą nusikalstamumą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad yra išskiriamos dvi organizuoto nusikalstamumo formos. Pirmoji forma numatyta 2 straipsnio a punkte: organizuota nusikalstama grupė laikoma trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką ir veikianti kartu, jos veiklos tikslas – padaryti vieną arba daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų, pripažįstamų tokiais pagal šią Konvenciją, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos (Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį..., 2000). Antrąją formą apibrėžia to paties straipsnio c punktas: organizuota grupė (ją įvardija Palermo konvencija), kuri nėra atsitiktinai susibūrusi nusikaltimams padaryti, narių vaidmenys nebūtinai yra formaliai apibrėžti ir jai nebūtina tęstinė narystė ar susiformavusi struktūra.

Jungtinių Tautų Organizacijai sukūrus teisinį įrankį, kuris numatė kovos pagrindus su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu, tokios pat iniciatyvos regioniniu lygmeniu ėmėsi ir ES. ES teisė pripažįstama kaip trečioji teisinė sistema šalia tarptautinės ir nacionalinės teisės. Būtent ES, kaip bendrijos, tikslas pačioje pradžioje buvo nukreiptas į ekonomiką ir baudžiamosios justicijos srityje jokių tikslų nenumatė. Bendrija pozicija – valstybės narės šią sritį turėtų reguliuoti pačios. Tačiau bėgant metams bendrija susidūrė su įvairiausiomis problemomis, kurios paskatino įtvirtinti bendrą baudžiamąjį reguliavimą tam tikrais klausimais. Organizuotas nusikalstamumas ne išimtis. Todėl galima išskirti dar vieną labai svarbų ne tik tarptautinės, bet ir regioninės teisės dokumentą, kuris turi didelę reikšmę organizuotam nusikalstamumui – 2008 m. spalio 24 d. ES Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu (toliau – Pamatinis sprendimas).

Pamatiniam sprendime numatoma juridinių asmenų atsakomybė ir sankcijos, jurisdikcijos taikymo sritis ir baudžiamojo persekiojimo koordinavimas, taip pat jame išskirtos tokios sąvokos kaip nusikalstama organizacija ir struktūrą turintis susivienijimas. Nusikalstama struktūra – struktūrą turintis susivienijimas, įkurtas per tam tikrą laikotarpį, susidedantis iš daugiau nei dviejų asmenų, sutartinai veikiančių siekiant vykdyti nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama laisvės apribojimo arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė yra bent ketveri metai, arba griežtesne bausme, jomis siekiama tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos. Struktūrą turintis susivienijimas apibūdinamas kaip susivienijimas, sudarytas neatsitiktinai, siekiant nedelsiant įvykdyti

nusikalstamą veiką, jo narių pareigos nebūtinai turi būti formaliai nustatytos ir jame nebūtinai narystės tęstinumas ar išvystyta struktūra (Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas..., 2008).

Aptarti tarptautinės teisės aktai svarbūs valstybėms, kurios juos ratifikavo įsipareigodamos įgyvendinti nacionalinėje teisėje ir prisidėti užkertant kelią tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui. Būtent Lietuvai šie aptarti teisės aktai dar svarbūs nustatant ir apibrėžiant vieną iš pavojingiausių bendrininkavimo formą – nusikalstamą susivienijimą. Nors ši bendrininkavimo forma nėra minima šiuose tarptautiniuose teisės aktuose, tačiau juose įtvirtinta organizuoto nusikalstamumo viena iš formų yra nusikalstamo susivienijimo išraiška Lietuvos baudžiamajame įstatyme.

Jei analizuotume Palermo konvencijoje įtvirtintą organizuotą nusikalstamą grupę bei palygintume su BK įtvirtintu nusikalstamu susivienijimu, tai pastebėtume, jog šios formos yra labai panašios. Ir organizuotą nusikalstamą grupę, ir nusikalstamą susivienijimą sudaro trijų ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai ir jie veikia darydami vieną ar daugiau nusikalstamų veikų, grupė. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį ir į šių bendrininkavimo formų skirtumus. Pavyzdžiui, organizuotos nusikalstamos grupės nariai traukiami baudžiamojon atsakomybėn tik už sunkų nusikaltimą arba siekį gauti tiesiogiai ar netiesiogiai finansinės arba materialinės naudos. Tačiau nusikalstamas susivienijimas inkriminuojamas ne tik už sunkius, bet ir už apysunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Be kita ko, BK neišskiria finansinės ar kitokios materialinės naudos siekimo. Tai reiškia, kad kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą toks finansinės ar materialinės naudos siekimas, kaip tikslas, nėra būtinas. Taigi, nors nusikalstamo susivienijimo samprata nežymiai skiriasi nuo organizuotos nusikalstamos grupės, galima teigti, jog Lietuva ne tik tinkamai įgyvendina ratifikuotą Konvenciją prieš organizuotą nusikalstamumą, bet ir pateikia platesnį jo apibrėžimą nurodydama, kad nusikalstamas susivienijimas vykdo ne tik už sunkius, bet ir apysunkius ar labai sunkius nusikaltimus, o padaryti nusikaltimai gali būti ne tik siekiant gauti finansinės ar materialinės naudos.

Pamatinio sprendimo įtvirtintą bendrininkavimo formą, nusikalstamą organizaciją, galime taip pat glaudžiai sieti su nusikalstamu susivienijimu dėl jų įtvirtintų apibrėžimų panašumo. Pirmasis nusikalstamos organizacijos panašumas lyginant su nusikalstamu susivienijimu – nusikalstamą organizaciją sudaro daugiau nei dviejų asmenų grupė. Toks apibrėžtas žmonių skaičius suponuoja, jog nusikalstama organizacija bus inkriminuojama, kai ją sudarys trys ar daugiau asmenų. Todėl lyginant su nusikalstamu susivienijimu, ši požymį

Lietuvos baudžiamasis įstatymas įgyvendina puikiai, atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamo susivienijimo grupė pagal apibrėžimą laikoma, kai yra trys ar daugiau asmenų. Antra, abiejų bendrininkavimo formų apibrėžimuose galima atkreipti dėmesį, kad svarbus yra neatsitiktinis bendrininkų susitarimas daryti nusikalstamas veikas palaikant tarpusavio nuolatinį ryšius. Trečiasis panašumas, kurį galime išžvelgti, yra susijęs su laisvės apribojimu. Pamatiniame sprendime nurodyta, kad už nusikaltimus, padarytus veikiant nusikalstamoje organizacijoje, taikomas laisvės apribojimas arba laisvės atėmimo bausmė, kurios trukmė yra ketveri metai arba ilgiau. Kadangi nusikalstamas susivienijimas gali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn padarius apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, todėl šiuo atveju reikėtų atsižvelgti į apysunkių nusikaltimų apibrėžimą. BK 11 straipsnio 4 dalis numato, kad už apysunkius nusikaltimus didžiausia bausmė viršija trejus metus, bet neviršija šešerių metų laisvės atėmimo bausmės (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Pagal tai galime spręsti, kad ir šį požymį Lietuva tinkamai įgyvendina savo baudžiamajame įstatyme. Ir galiausiai ketvirtasis panašumas, kuris iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti kaip skirtumas, tačiau taip nėra – nusikalstama organizacija siekia tiesiogiai ar netiesiogiai turtinės ar kitos materialinės naudos. Kaip jau minėta analizuojant Palermo konvenciją, kad šis tikslas nėra būtinas, jog galėtų būti inkriminuoti nusikalstama susivienijimą. Dėl šios priežasties bendrininkai gali susitarti daryti ir kitas nusikalstamas veikas, nebūtinai siekdami finansinės ar materialinės naudos.

Taigi, tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintos bendrininkavimo formos, organizuota nusikalstama grupė ir nusikalstama organizacija, palyginus su Lietuvoje reglamentuojamu nusikalstamu susivienijimu, iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti nepanašios dėl formuluočių skirtumų. Tačiau išanalizavus tariamus skirtumus, galima daryti išvadą, jog ryškių ar esminių skirtumų nėra apibrėžimų formuluotėse ir, priešingai nei aptartuose tarptautiniuose dokumentuose, nusikalstamo susivienijimo samprata apima ne tik minėtas bendrininkavimo formas, bet ir reguliuoja plačiau taip siekiant parodyti pavojingumą. Apibendrinus analizę galima teigti, kad tarptautinės teisės aktai yra nusikalstamo susivienijimo ištakos, kurios leido formuoti šią pavojingiausią bendrininkavimo formą baudžiamuosiuose įstatymuose.

1.2 Nusikalstamo susivienijimo prigimtis ir raida Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Nusikalstamas susivienijimas gana dažnas reiškinyss ir lydi žmoniją nuo labai senų laikų. Nors ši bendrininkavimo forma Lietuvoje nėra jau tokia sena, tačiau dar ankstyvaisiais viduramžiais, vystantis Lietuvos valstybei bei paprotinei teisinei sistemai, galima pastebėti, jog tais laikais jau buvo bendrininkavimo formų užuomazgos, o būtent tokios asmenų grupės kaip: ginkluoti plėšikai, siekiantys, materialinės naudos, ar sąmokslininkai, kurie buvo nepatenkinti teisine sistema bei valstybės valdymu, todėl siekė nuversti valstybės valdžią, pakeisti valstybinę santvarką ar perimti valdžią į savo rankas.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpiu imtasi paprotinę teisę sisteminti į norminius aktus. Baudžiamoji teisė, nors nebuvo atskirai kodifikuota, tačiau didelę dalį teisės aktų užėmė straipsniai, susiję su nusikalstamomis veikomis. Šiuo laikotarpiu dar nebuvo sąvokos nusikalstamas susivienijimas ar kokia kita bendrininkavimo forma. Bet sąvoka bendrininkai jau minima 1468 m. Kazimiero teisyno 7 straipsnyje, kuriame numatyta atsakomybė ponui, jei jis žinojo, kad jo žmogus apsigovė ar bendrininkavo su juo. Tai įrodžius ponas turėjo atsakyti drauge su savo žmogumi (Gelumauskienė, Špoka, 2013, p. 87). Lietuvos Statutuose bendrininkavimo formos taip pat nebuvo reglamentuotos, tačiau čia jau galima pastebėti išskiriamas tokios bendrininkų rūšis kaip vykdytojas, padėjėjas ar kurstytojas. Kartais kurstytojas dar įvardijamas kaip slėpėjas. Nepaisant to, kokį vaidmenį bendrininkai užimtų, – atsakomybė taikoma visiems vienoda. Išimtis užpuolimo atveju, kai pagrindinis kaltininkas baudžiamas griežčiau nei padėjėjas (Vansevičius, 1981, p. 85). Statutuose taip pat galima pastebėti, kad bendrininkų rūšys kai kada ir tapatinamos. Akivaizdu, jog šiuo laikotarpiu didesnis dėmesys sutelktas į konkrečias nusikalstamas veikas, ne į bendrininkavimo formas, tačiau teik, kiek yra minimas bendrininkavimas ar bendrininkų rūšys, visa tai galima laikyti tiek nusikalstamo susivienijimo, tiek ir kitų bendrininkavimo formų atsiradimo pamatu. Apibendrinant šį laikotarpį galima daryti išvadą, kad tai buvo bendrininkavimo instituto raidos pradžia, kadangi valstybė matė realų organizuotų nusikaltimų pavojų, tačiau tiksliai šiuolaikinio nusikalstamo susivienijimo ar kitos bendrininkavimo formos neapibrėžia.

Po Lietuvos Tarybos pasirašyto 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto, tuometinė Lietuvos Vyriausybė 1919 m. paliko galioti 1903 m. Rusijos baudžiamąjį statutą (*Ugolovnoje ulozhenije*). Šis baudžiamasis statutas buvo laikomas labai pažangus, kadangi jį sudarant Rusijos imperija atsižvelgė į stipriausių Europos valstybių baudžiamuosius

įstatymus. Lyginant su Lietuvos Statutais, Rusijos baudžiamasis statutas bendrininkavimo klausimus įtvirtino kur kas konkrečiau, kadangi numatė keturias bendrininkavimo formas: bendrininkavimas aiškiai susitarus arba be jo (51 straipsnis), sąjunga ir gauja (52 straipsnis) (Gutauskas, 2002, p. 72). To meto baudžiamajame įstatyme dalyvavimą gaujoje dėl sudėties panašumų galime labiausiai sieti su nusikalstamu susivienijimu. Gaujos, kurią sudaro trys ar daugiau asmenys, susibūrę bendrai veiklai vykdyti, dalyviai baudžiamojon atsakomybėn traukiami buvo už didelius arba mažus nusikaltimus, kaip įvardija baudžiamasis statutas, taip siekiant užkirsti kelią bet kokiems nusikaltimams nepriklausomai nuo jų pavojingumo. Gaujos nusikalstamų veikų organizavimas bei vykdymas pasižymėjo pastoviu veikimu, kuris siejamas su verslu. Siekiant nustatyti gaujos narių atsakomybę, taip pat nebuvo būtina įrodyti, jog visi gaujos nariai ar bent jau trys iš jų dalyvavo arba prisidėjo darant nusikalstamą veiką. Asmenis patraukti atsakomybėn užteko įrodyti bendrą grupės narių tikslą – kartu daryti konkrečius nusikaltimus (Gutauskas, 2002, p. 73). Kitaip tariant, gaujos dalyviai galėjo būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn už priklausymą tokiai bendrininkų formai. Tuo remiantis, galima teigti, jog yra dviejų pobūdžių baudžiamoji atsakomybė gaujos nariams: pirmoji – už priklausymą gaujai kai tiesiogiai neprisideda prie nusikalstamų veikų darymo, bet tik yra gaujos sudėtyje, ir antroji – už padarytas nusikalstamas veikas bendrininkaujant. Visa tai lemia ne tik gaujos pavojingumą, bet ir vis didėjančią poreikį numatyti bendrininkavimo formas bei priemones kovojant su jomis tuometinėse valstybėse.

Vėlesniuose baudžiamuosiuose įstatymuose, kurie galiojo Lietuvos teritorijoje, ryškių ir itin reikšmingų pasikeitimų nebuvo. Galima paminėti, jog Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvos teritoriją, 1961 m. įsigaliojo Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Šio kodekso 41 straipsnio 2 punktą numatė sunkinančias aplinkybes už veikimą organizuotose grupėse. Be to, buvo numatytas ir banditizmas, kuris dar minimas kaip ginkluotos gaujos (75 straipsnis). Taip pat prie kai kurių nusikalstamų veikų epizodais įvardijamos ir nusikalstamos grupuotės. Tačiau tai nebuvo pakankama priemonė, kuri leistų spręsti organizuoto nusikalstamumo problemas.

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, naujoji valstybės valdžia ėmėsi rengti nacionalinius įstatymus, kurie būtų paremti demokratinės valstybės principais. Kartu vystėsi ir ekonominiai santykiai, kurių pagrindu buvo atskirta privati nuosavybė. Dėl šios priežasties atsirasdavo vis daugiau bendrininkų grupių. Valstybė į tai negalėjo numoti ranka, nes bendrininkavimas buvo itin pavojingas visuomenei, todėl 1993 m. sausio 28 d. įstatymu Nr. I-57 tuometinis BK buvo pakeistas ir papildytas keliais straipsniais. Itin šio laikotarpio BK

papildymas svarbus, kadangi pirmą kartą buvo numatyta nusikalstamo susivienijimo sąvoka. Jo sampratą apibrėžė 2271 straipsnis „Nusikalstamo susivienijimo (gaujos) organizavimas, vadovavimas, ar dalyvavimas joje“, kuriame nusikalstamas susivienijimas apibūdinamas kaip trijų ar daugiau asmenų grupė; grupė turi turėti žmogų, t. y. vadeivą, kuris vadovautų bei prižiūrėtų jos veiklą; asmenys iš anksto turi būti susitarę daryti bendras nusikalstamas veikas. Toje pačioje normoje įstatymų leidėjas išskyrė konkretų nusikalstamų veikų sąrašą², už kurių organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jose asmenys atsakys. Šis nusikalstamų veikų baigtinis sąrašas kritikuotinas pirmiausia dėl to, kad toks konkretus veikų sąrašas teismams užkerta kelią kvalifikuoti nusikalstamą susivienijimą tais atvejais, kai bendrininkų padaryti nusikaltimai atitiko nusikalstamo susivienijimo sudėties požymius, tačiau pati veika nėra numatyta 2271 straipsnyje. Dėl to nebūtų užkardoma nusikalstamo susivienijimo veikla. Antroji ir labai svari priežastis, kodėl toks reglamentavimas kritikuojamas – nusikalstamas susivienijimas, kaip reiškiny, dažnai kintantis ir prisitaikantis prie valstybės bei ekonomikos vystymosi. Vadinasi, nusikalstamas susivienijimas sparčiai prisitaiko prie visuomenės ir teisinės sistemos pokyčių. Visa tai pasireiškia vis sunkesniu nusikalstamo susivienijimo nusikaltimų išaiškinimo dėl kurių naujų veikimo schemų, kurios apsunkintų teisėsaugos darbą. Todėl įstatymų leidėjas reaguodamas į nusikalstamo susivienijimo veikimą kaskart turėtų papildyti šį straipsnį naujomis veikomis, o tai keltų abejones visuomenei dėl įstatymo leidėjo patikimumo.

Kai tik BK atsirado 2271 straipsnis, ir pavadinime, ir normos dispozicijoje buvo minimas ne tik nusikalstamas susivienijimas, bet ir gauja. Tačiau 1994 m. liepos 19 d. įstatyme Nr. I-551 gaujos nebeliko nei straipsnyje, nei pavadinime. Sąvoką gauja galime sieti labiau su ankstyvesniais Lietuvos laikotarpiais, todėl pačią sąvoką galima laikyti primityvesne. Tokios išvados galima prieiti remiantis 1903 m. Rusijos baudžiamuoju statutu, kai dar nebuvo įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo sąvoka. Reikėtų pabrėžti, kad nusikalstamas susivienijimas, palyginti su gauja, yra labiau organizuota nusikalstama grupė. Dar vienas

² Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo 1993 m. sausio 28 d. 227¹ straipsnyje nurodytos šios nusikalstamos veikos: kontrabanda (77 straipsnis), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimas, laikymas arba paleidimas į apyvartą (86 straipsnis), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimas (87 straipsnis), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimas (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 straipsniai), tyčinis nužudymas ar tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 straipsniai), įkaitų paėmimas (1311 straipsnis), kyšininkavimas (180, 181 straipsniai), asmens terorizavimas (2272 straipsnis), neteisėtas narkotinių priemonių gaminimas, įgijimas, laikymas, gabenimas, siuntimas arba realizavimas (2321 straipsnis), narkotinių priemonių grobimas (2322 straipsnis), nusikalstamų grupių ginklavimasis (2344 straipsnis), orlaivio nuvarymas (2492 straipsnis), automoto transporto priemonių nuvarymas (250 straipsnis).

svarbus pasikeitimas 1994 m. įstatyme Nr. I-551 – atsisakyta vadeivos sąvokos ir vietoje jos dispozicijoje pakeista į vadovą nurodant, jog gali būti ne tik vienas, bet ir daugiau vadovų. Tokį pakeitimą paskatino situacijos, kai nusikalstamam susivienijimui vadovavo daugiau nei vienas vadovas ir teismai dėl griežtos įstatymo raidės negalėjo bendrininkų laikyti nusikalstamu susivienijimu, kadangi neatitiko šio požymio (Fedosiuk, 1997, p. 20).

1995 m. gruodžio 20 d. įstatyme Nr. I-1141 padarytas didžiausias pokytis nuo 2271 straipsnio atsiradimo, nes panaikintas numatytas nusikalstamų veikų, kurias padarius buvo inkriminuojamas nusikalstamas susivienijimas, sąrašas. Vietoje jo įstatymų leidėjas numatė naująjį požymį – daryti sunkius nusikaltimus. Toks pakeitimas palengvino nusikalstamo susivienijimo įrodinėjimą, nes, kaip anksčiau minėta, šis reiškinys mokėjo prisitaikyti prie besikeičiančio pasaulio, todėl veikimo spektras buvo platesnis nei ankstesnė 2271 straipsnio redakcija numatė. Tačiau naujoje šio straipsnio redakcijoje panaikintas požymis dėl grupės vadovo ar vadovų. Tokį įstatymo leidėjo sprendimą galima kritikuoti, kadangi vadovo ar vadovų požymis numato ne tik nusikalstamo susivienijimo pavojingumą lyginant su kitomis bendrininkų grupėmis, bet ir atsakingumą vadovo, kuriam dėl to gali kilti didesnė atsakomybė. Galiausiai dar vienas ryškus pokytis: atsirado kvalifikuota sudėtis, kuri nusikalstamo susivienijimo nariams numato griežtesnę baudžiamąją atsakomybę, kai susivienijimas yra ginkluotas šaunamuoju ginklu ar sprogstamosiomis medžiagomis. Pasak profesoriaus Olego Fedosiuk, nebūtina, jog kiekvienas susivienijimo narys būtų ginkluotas ar turėtų sprogstamų medžiagų. Pakanka tik vieno susivienijimo nario, apsiginklavusio šaunamuoju ginklu, sprogstamąja medžiaga, nepaisant to, kad turi leidimą. Apie šaunamojo ginklo ar sprogstamųjų medžiagų turėjimą ar laikymą turi žinoti kiti nusikalstamo susivienijimo nariai, nes šios priemonės skirtos pasiekti grupės nusikalstamus tikslus ir to pakanka, kad nusikalstamam susivienijimui būtų taikomas šis kvalifikuojantis sudėties požymis (Fedosiuk, 1997, p. 23-24).

Po poros metų 1997 m. gegužės 20 d. įstatymu Nr. VIII-217 buvo nuspręsta panaikinti normos dispozicijoje esantį požymį – iš anksto susitarti bendras veikas daryti. Panaikinus šį požymį, nusikalstamo susivienijimo sudėtis tapo primityviausiai ir siauriausiai reglamentuota nuo šios normos atsiradimo. Tačiau ir toks įstatymo leidėjo sprendimas buvo ne itin palaikomas teisės mokslininkų, kadangi be susitarimo susivienyti nusikalstamų veikų įgyvendinimas negalimas, nes išankstinis susitarimas ir yra esminis požymis nusikalstamo susivienijimo egzistavimui. Nors to meto nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą galime laikyti skurdžiausiu, bet, kita vertus, buvo ir naujovių, kurių iki 1997 m. joks kitas įstatymas nebuvo numatęs – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo teikė informaciją

teisėsaugai apie nusikalstamą susivienijimą ir taip leido užkirsti kelią nusikalstamos veikos įgyvendinimui. Nagrinėjant toliau, senojo 2271 straipsnio redakcija dar kartą buvo koreguota 1998 m. gruodžio 21 d. įstatymo Nr. VIII-983. Šis įstatymas nusikalstamo susivienijimo nariams numatė griežčiausią baudžiamąją atsakomybę, t. y. laisvės atėmimą iki gyvos galvos, už šaunamuosius ginklus ar sprogstamąsias medžiagas.

Kadangi nusikalstamas susivienijimas pirmą kartą buvo įtvirtintas po Nepriklausomybės atkūrimo senajame baudžiamajame įstatyme, todėl buvo reikalingas naujas bei modernus baudžiamasis įstatymas. Dėl to 2000 m. rugsėjo 26 d. buvo priimtas BK, kuris įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. Naujame BK nebeliko senojo 2271 straipsnio, o vietoje jo BK nusikalstamas susivienijimas numatytas tiek bendroje BK dalyje (25 straipsnio 4 dalis), tiek ir specialioje dalyje (249 straipsnis).

Aptariant BK bendros dalies 25 straipsnio 4 dalies raidą pirmiausia reikėtų pažymėti, kad naujajame BK nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas iš esmės labai panašus ir tik nedidele dalimi skiriasi nuo dabartinės baudžiamojo įstatymo redakcijos. Esminiai skirtumai šie: pirma, nusikalstamo susivienijimo nariai vienijosi daryti tik sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams; antra, nusikalstamą susivienijimą prilygino antikonstitucinei grupei, organizacijai arba teroristinei grupei. Toks straipsnis pakankamai ilgai galiojo nekeistas, nes pirmoji redakcija 2013 m. liepos 2 d. įstatymu Nr. XII-497 BK 25 straipsnio 4 dalį papildė numatant tikslą nariams daryti ne tik sunkius ar labai sunkius, bet ir apysunkius nusikaltimus. Tokį pakeitimą galima kritikuoti, kadangi jis dar labiau apsunkino nusikalstamo susivienijimo identifikavimą ir atskyrimą nuo organizuotos grupės. Antroji ir ne tokia sena šio straipsnio redakcija buvo padaryta 2024 m. kovo 14 d. Įstatymu Nr. XIV-2488, kurio esminis BK 25 straipsnio 5 dalies pakeitimas susijęs su nusikalstamam susivienijimui prilyginama nebe teroristine grupe, bet organizuota teroristine grupe. Šį pokytį galime sieti su 2024 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. XIV-2488, kuriuo buvo pakeistas ne tik 2491 straipsnio pavadinimas, bet ir straipsnio turinys.

Kaip jau anksčiau aptarta, naujasis BK nusikalstamą susivienijimą reguliavo specialios dalies 249 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė asmenims už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veiklose, o 2 ir 3 dalys numatė kvalifikuojančius požymius. Ilgai netrukus, 2003 m. liepos 4 d. įstatymu Nr. IX-1706 buvo sugriežtintos sankcijos viso straipsnio dalyse. O dar po kelių metų, 2005 m. birželio 23 d. įstatymu X-272 buvo įtraukta nauja BK 249 straipsnio 4 dalis, kuri numatė baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims.

Išanalizavus nusikalstamo susivienijimo raidą Lietuvos baudžiamojoje teisėje, galima sakyti, jog šis institutas yra ganėtinai jaunas, nes skaičiuoja dar tik 33-iusius metus. Akivaizdu, kad straipsniai, susiję su nusikalstamu susivienijimu, įstatymo leidėjo nėra dažnai keičiami, nes siekiama kuo aiškesnio reglamentavimo, kad teismams būtų paprasčiau inkriminuoti tokį bendrininkavimą. Būtent šios bendrininkavimo formos reglamentavimas teisės aktuose yra didelis postūmis siekiant apsaugoti bei sustabdyti organizuotą nusikalstamumą ateityje. Dėl šios priežasties bėgant metams sankcijos nusikalstamam susivienijimui griežtėja.

2. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SAMPRATA IR SUDĖTIES POŽYMIAI BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE BEI TEISMŲ PRAKTIKOJE

2.1 Nusikalstamo susivienijimo samprata

Lietuvos baudžiamojo įstatymo bendroje dalyje išskirtos keturios bendrininkavimo formos: bendrininkų grupė, teroristinė grupė, organizuota grupė bei nusikalstamas susivienijimas. Pasak profesoriaus A. Gutausko, BK numato dvi bendrininkavimo formas – organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą, kurias dėl vienijančių požymių galima priskirti organizuotam nusikalstamumui (Gutauskas, 2002, p. 69). Tačiau pagal savo sudėtį pavojingiausia bendrininkavimo forma Lietuvoje yra nusikalstamas susivienijimas.

Siekiant atkleisti nusikalstamo susivienijimo sampratą, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti bendrąsias sąvokas, kurios ir suformavo šią bendrininkavimo formą. Lietuvių kalbos žodyne (su)vienyti reikšmių yra nemažai, tačiau susivienijimą labiausiai atitinka šie apibūdinimai: daryti vieningą, telkti, teikti bendrumo ar sieti. Sinonimų žodynas žodžiui „suvienyti“ kaip sinonimą nurodo „sujungti“ ir pateikia kelis paaiškinimus, pavyzdžiui: sujungti pajėgas, suvienyti šalininkus. O žodžiui „vienyti“ (jungti į vienybę) priešingą reikšmę antonimų žodynas nurodo žodį „skaldyti“ su paaiškinimu: ardyti vienybę (ekalba.lt). Formuluoant „asmenys susivienija“ reiškia susivienijimo dalyvių paklusimą bendriems susivienijimo tikslams, jų nepriklausomumo atsisakymą ir reikiamą drausmę (Abramavičius et al., 2004, p. 167). Taigi bendrąja prasme nusikalstamas susivienijimas – tai įstatymo normų draudžiamas ir neleistinas, visuomenei pavojingas bei nepriimtinas tam tikros bendruomenės vieningas telkimas nusikalstamai veikai, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė.

BK nusikalstamas susivienijimas apibrėžiamas kaip trijų ar daugiau asmenų susivienijimas bendrai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti. Tokius asmenis turi sieti pastovūs tarpusavio ryšiai bei pasiskirstymas vaidmenimis ar užduotimis. Taip pat įstatymų leidėjas nurodo, kad nusikalstamas susivienijimas yra prilyginamas antikonstitucinei grupei ar organizacijai arba organizuotai teroristinei grupei. Norma ne tik numato nusikalstamo susivienijimo sampratą, tačiau ir išskiria šios bendrininkavimo formos pavojingumą. Visų pirma, tokių tarpusavio santykių glaudumas ir ryšiai parodo, kad asmenys veikia itin organizuotai, siekdami išsaugoti savo pagrindinę

neteisėtą veiklą. Taip pat pastovūs ryšiai suponuoja, kad nusikalstamas susivienijimas nėra trumpalaikė ir atsitiktinai suburta asmenų grupė. Tai ilgalaikiais ir stabiliais santykiais pasižyminti bendrininkų grupė. Antra, didelį organizuotumą galima užtikrinti pasitelkiant grupės narių hierarchiją, kuri pasireiškia per vaidmenų pasiskirstymą, taip pat ir narių specialias funkcijas, pavyzdžiui, grupės finansininkas, dar įvardijamas kasa. Pati hierarchija yra užtikrinama smurtu, brutaliu elgesiu ir naujų narių verbavimu. Trečia, dažniausiai nusikalstamas susivienijimas yra susijęs su sunkiais ar labai sunkiais nusikaltimais, pavyzdžiui, pinigų plovimu, prekyba žmonėmis, ginklų bei narkotikų kontrabanda bei prekyba ir kitais sunkaus bei labai sunkaus pobūdžio nusikaltimais, kurie daro didelę žalą visuomenei. Siekdami įgyvendinti nusikalstamas veikas bendrininkai taip pat naudoja smurtą, bauginimą ir kitus žiaurius veiksmus. Galiausiai, penkta, nusikalstamas susivienijimas veikia ir tarptautiniu mastu, todėl bendrininkai pasitelkia sudėtingas schemas bei naujausias technologijas, todėl grupės narių veiklą teisėsaugai išaiškinti tampa vis didesniu iššūkiu. Taigi, šie išvardyti aspektai rodo, kad nusikalstamo susivienijimo veikla yra pavojinga ir pasauliui tobulėjant vis sunkiau darosi atskleisti šios bendrininkavimo formos veikas bei patį susivienijimą.

Akivaizdu, kad BK 25 straipsnio 5 dalies dispozicijoje yra nurodomi keturi pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai. Bet Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) teismų praktikoje yra išskyręs papildomus požymius ir pasisakęs, kad siekiant asmenų grupę pripažinti nusikalstamu susivienijimu reikia pagrįsti ne tik pagrindiniais (formaliaisiais) požymiais, kurie numatyti pačioje normoje, bet ir fakultatyviais (neformaliais) požymiais, kurie leistų daryti išvadą apie aukštą šio nusikalstamo junginio organizavimo lygį ir priskirti jį organizuoto nusikalstamumo fenomenui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad baudžiamajame įstatyme numatyta nusikalstamo susivienijimo reguliavimo įvairovė, turint omenyje, kad įstatymų leidėjas ne tik BK bendroje dalyje reglamentuoja nusikalstamą susivienijimą, bet ir išskiria jį iš keturių bendrininkavimo formų specialioje dalyje (249 straipsnyje). Dėl šios priežasties nusikalstamą susivienijimą galima laikyti kaip savarankišką nusikaltimo rūšį. Įstatymo leidėjo sprendimas numatyti šią bendrininkavimo formą BK specialioje dalyje tikslingas norint atgrasyti asmenis, kurie ketina veikti nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, taip siekiama pabrėžti tokio bendrininkavimo pavojingumą. Dėl nusikalstamo susivienijimo pavojingumo galima spręsti ir pagal BK 26 straipsnio 5 dalį, kurioje apibrėžiama, jog neturi reikšmės, kokį vaidmenį bendrininkas nusikalstamame susivienijime užėmė darydamas tyčia nusikalstamą veiklą, nes

atsakys kaip vykdytojas. Nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės sugriežtinimas būtinas ne tik atskleidžiant nusikalstamo susivienijimo pavojingumą, bet ir norint apsaugoti visuomenę, valstybingumą ir teisinę sistemą.

Taigi galima daryti išvadą, kad nusikalstamas susivienijimas vienas iš pagrindinių įrankių, leidžiančių kovoti su organizuotu nusikalstamumu, kuris kelia grėsmę visuomenei. Nusikalstamas susivienijimas yra itin sudėtingas ir pavojingas reiškinys, kuris šiomis dienomis dėl savo kintančių sudėtingų veikimo mechanizmų ir naudojamų naujausių technologijų kelia didelį rūpestį teisėsaugai bei reikalauja didesnio dėmesingumo išaiškinant šį sudėtingą reiškinį. Siekiant plačiau atskleisti nusikalstamo susivienijimo sampratą, toliau šiame skyriuje bus aptariami įstatymo leidėjo ir teismų praktikos išskiriami požymiai.

2.2 Pagrindiniai sudėties požymiai

Kiekvienas nusikaltimas tai kėsینimasis į konkrečius gėrius, t. y. objektą, pavyzdžiui, gyvybę, laisvę, nuosavybę, garbę ar orumą ir t. t. Iš esmės, kad ir apie kokią nusikalstamą veiką kalbėtume, veikos kėsینimosi gėrį galėtume įvardyti kaip visuomenės saugumą. Būtent BK specialios dalies XXXV skyrius ir yra pavadintas „Nusikaltimai visuomenės saugumui“. Toks skyriaus pavadinimas tiesiogiai nurodo jame numatytų nusikalstamų veikų objektą – visuomenės saugumą. Šis skyrius numato teroristinės ar organizuotos teroristinės grupės kūrimą ir veikimą, teroristinių nusikaltimų kurstymą, verbavimą teroristinėms veikloms, piratavimą bei kitokias veikas. Taip pat skyriuje išskirtas ir 249 straipsnis nusikalstamam susivienijimui. Kadangi nusikalstamas susivienijimas yra itin organizuotas, todėl kaip išskiriamas objektas yra visuomenės saugumas, kuris pasireiškia ne grėsme ar pavojumi vienam individui, bet didelei ar neapibrėžtai asmenų grupei (Švedas, 2010, p. 224).

Kaip jau anksčiau buvo aptarta, nusikalstamas susivienijimas reglamentuojamas specialioje dalyje kaip savarankiška veika, taip pat numatytas ir bendroje dalyje. Baudžiamojo įstatymo bendros dalies 25 straipsnyje išskiriamos keturių bendrininkavimo formų sampratos. Viena jų laikoma pavojingiausia bendrininkavimo forma, tai nusikalstamas susivienijimas. BK 25 straipsnio 5 dalis skirta nusikalstamam susivienijimui, joje išskirti keturi požymiai, kurie turi būti nustatyti norint inkriminuoti tokį bendrininkavimą: bendrai nusikalstamai veikai susivienija trys ar daugiau asmenų; jie vienijasi daryti vieną arba du apysunkius, sunkius ar

labai sunkius nusikaltimus; asmenis sieja pastovūs ryšiai; nariai pasiskirsto užduotimis ir vaidmenimis.

Iš visų bendrininkavimo formų nusikalstamas susivienijimas išsiskiria savo minimaliu bendrininkų skaičiumi. Normos dispozicijoje apibrėžiama, kad nusikalstamą susivienijimą turi sudaryti ne mažiau kaip trys asmenys, tad nustatytas minimalus asmenų skaičius vienytis daryti nusikalstamas veikas ir tai yra vienas iš požymių nustatant bei inkriminuojant nusikalstamą susivienijimą. Maksimalaus narių skaičiaus įstatymo leidėjas nenumato, kadangi nusikalstamo susivienijimo struktūros yra labai įvairios, o toks požymis, jei būtų numatytas, apsunkintų įrodinėjimą. Teismai bylose konkretaus susivienijimo narių skaičiaus nenurodo, bet paprastai skaičius atskleidžiamas nagrinėjant faktines aplinkybes taip išvardijant narius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga).

Gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kai du asmenys suplanuoja ir kartu sistemingai vykdo nusikalstamas veikas. Po kurio laiko prisijungia daugiau asmenų ir ilgojoje perspektyvoje veikas vykdo kartu. Tokiais atvejais gali kilti klausimų, ar galima tokį bendrininkų išaugimą laikyti nusikalstamu susivienijimu bei nuo kurio momento laikysime nusikalstamo susivienijimo, kaip bendrininkavimo formos, pradžią. Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. gruodžio 21 d. priėmė nuosprendį, kuriame iš bylos medžiagos matyti, jog asmuo L. L. siekė verstis narkotinių bei psichotropinių medžiagų prekyba. Tačiau, kad toks verslas būtų pelningesnis, į pagalbą pasitelkė kitą asmenį – T. M. Po kurio laiko draudžiamų medžiagų platinimui susirado ir daugiau asmenų: M. K., M. B., o dar vėliau ir P. M. Teismas išanalizavęs narių parodymus ir atsižvelgdamas į 25 straipsnio 4 dalyje (tuometinės redakcijos) išskirtą trijų ar daugiau narių požymį, nusikalstamo susivienijimo momentą pripažino, kai prie nusikalstamų veikų darymo prisijungė M. K. ir M. B. asmenys (Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Toks teismo požiūris suponuoja, kad nusikalstamo susivienijimo susikūrimu laikomas momentas, kai atitinkamas kiekybinis požymis – trys ar daugiau narių.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad susivienijimo nariai turi atitikti formaliuosius subjekto kriterijus, t. y. nusikalstamo susivienijimo subjektas gali būti tik pakaltinamas fizinis asmuo, kuris jau yra sulaukęs 16 metų. Jei asmuo bus sulaukęs 14 metų ir kartu su nusikalstamo susivienijimo nariais padarys nusikalstamas veikas, numatytas BK 13 straipsnio 2 dalyje, tokiu atveju asmuo atsakys ne pagal sutaptį su nusikalstamu susivienijimu, o tik už tą nusikalstamą veiką, kuri yra minėtos normos sąraše. Nors BK ir nenumato, bet vis dėl to kartasi nusikalstamo susivienijimo subjektai gali pasižymėti ir specifinėmis savybėmis, būtent profesija. Dažnu

atveju tai tokios profesijos, kurioms reikia priesaikos, pavyzdžiui, medikai, pareigūnai ir pan. Tokius reiškinius galima paaiškinti tik atsižvelgiant į asmenų turimą prieigą prie jautrios informacijos ar suteiktus įgaliojimus, kuriuos jie viršija. Kaip antai LAT 2023 m. birželio 19 d. nutartyje numatyta, kad penki Šiaulių apskrities pareigūnai, tarnybos policijoje metu gavę informaciją apie neteisėtai laikomas, gabenamas akcizais apmokestinamas prekes – cigaretes, būdami susitarę gautą informaciją panaudoti priešingais tarnybai interesais, neteisėtai, neturėdami teisėto pagrindo, pateko į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemonės, prisistatė policijos pareigūnais, atliko gyvenamųjų ir negyvenamųjų patalpų, transporto priemonių patikrinimus, apžiūras, suradę neteisėtai laikomus vaistinius preparatus ir cigaretes apie nustatytus teisės pažeidimus nepranešė, šių pažeidimų neužregistravo bei nesilaikė įstatymo numatytos tvarkos, kuria vadovaudamiesi pareigūnai turėjo surašyti protokolus, saugoti vaistinius preparatus bei cigaretes. Vietoje to pareigūnai pasisavino vaistinius preparatus ir cigaretes, juos realizavo ir pelną pasidalijo tarpusavyje (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2023 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taip pat nusikalstamo susivienijimo subjektu pagal 249 straipsnio 4 dalį gali būti ir juridinis asmuo. Tačiau šiuo klausimu teismų praktikoje nėra bylų, kuriose nusikalstamo susivienijimo subjektu būtų pripažintas juridinis asmuo vienas, ar drauge su kitais fiziniais asmenimis įtrauktais į susivienijimo veiklą. Toks įstatymo leidėjo straipsnio papildymas neatima galimybės iš teismų inkriminuoti nusikalstamą susivienijimą juridiniam asmeniui. Iš esmės juridinio asmens dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo nariams yra palankesnis baudžiamosios atsakomybės atveju, kadangi bausmės juridiniams asmenims taikymas Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra palyginti naujas dalykas, todėl būtų didelis iššūkis tokiais atvejais nustatyti fizinių asmenų veiksmus ir jų atsakomybę dalyvaujant nusikalstamame susivienijime.

Reziumuojant šį nusikalstamo susivienijimo požymį galima pasakyti, kad trijų narių skaičius sudaro sąlygas įgyvendinti sudėtingesnius ir labiau organizuotus nusikaltimus, nes kuo daugiau narių, tuo daugiau skirtingų vaidmenų, kurie leistų susivienijimui veikti sklandžiau. Ir jeigu grupuotėje yra daugiau nei normoje numatytas minimalus žmonių skaičius, tai dažniausiai būdinga ir hierarchinės grupuotės struktūra (Gutauskas, 2000, p. 132).

Nusikalstamo susivienijimo narių kaltė visais atvejais padarius nusikalstamas veikas bus tik tiesioginė tyčia. Tai reiškia, jog susivienijimo nariai sąmoningai suvokia, kad priklauso ne šiaip grupei, bet susidedančiai iš trijų ar daugiau asmenų, ir laiko save tos grupės dalimi.

Šios grupės tikslas baudžiamajame įstatyme apibrėžia dar vieną iš keturių požymių – susivienyti daryti vieną ar du apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus.

BK 11 straipsnis numato, kad nusikaltimai klasifikuojami į keturias grupes būtent pagal sunkumą, atitinkamai pagal tai numatytos laisvės atėmimo bausmės. Nusikalstamam susivienijimui pagal požymius aktualios trys nusikaltimų grupės: apysunkiai nusikaltimai, už kuriuos numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo 3 iki 6 metų, už sunkius nusikaltimus nuo 6 iki 10 metų ir už labai sunkius nusikaltimus bausmė viršija 10 metų³. Šis požymis savaime pabrėžia, jog nusikalstamas susivienijimas yra pavojingiausia bendrininkavimo forma, kadangi apima dvi nusikaltimų grupes, sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, kurių reglamentavimas normos sankcijoje pabrėžia grėsmę visuomenei. Reikėtų prisiminti, kad nusikalstamo susivienijimo sudėtis yra formalioji. Tai reiškia, kad nusikalstamo susivienijimo baigtumui nustatyti nereikia padarinių. Pakanka pačios veikos atlikimo, pavyzdžiui, organizuoti nusikalstamo susivienijimo grupę dėl bendro tikslo, surengti susitikimus su susivienijimo nariais, kuriuose aptariami bendri tikslai, priversti asmenis atlikti konkrečius veiksmus (kurie būtų būdingi tik konkrečiai nusikalstamo susivienijimo bendrininkų grupei), kad asmenį galėtų laikyti susivienijimo nariu ir t.t.

Ir nusikalstamo susivienijimo narių skaičiaus požymis, ir tikslas daryti apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus teismų praktikoje nėra nagrinėjamas, nes teismai susivienijimo narių tikslus aptaria konkrečiai nurodydami kokios veikos buvo padarytos ir vykdytos nusikalstamo susivienijimo. Pavyzdžiui, nuteistieji J. G., M. T., G. J., M. G., A. M., A. K. buvo narkotinių ir psichotropinių medžiagų platintojai. A. K. į nusikalstamo susivienijimo veiklą įtraukė V. J., o M. T. įtraukė A. U., kad neteisėtai disponuotų narkotinėmis ir (ar) psichotropinėmis medžiagomis; A. M. neteisėtai iš V. J. ir nenustatytų asmenų įgytas narkotines ir psichotropines medžiagas platino per nusikalstamam susivienijimui nepriklausančius asmenis; J. G. neteisėtai iš E. D., D. K. ir V. J. įgytas narkotines medžiagas platino per nusikalstamam susivienijimui nepriklausančius asmenis, o M. G. neteisėtai iš D. K. ir V. J. įgytas narkotines medžiagas platino asmeniui, nepriklausančiam nusikalstamam susivienijimui; G. J. neteisėtai iš V. J. įgytas narkotines ir psichotropines medžiagas laikė ir

³ Pavojingas kaltininko elgesys dar nenumato, kad būtent jo elgesys ir bus laikomu nusikaltimu. Tačiau įstatymų leidėjas klasifikuodamas nusikaltimus į grupes ir numatydamas nusikaltimams sankcijas taip klasifikavo nusikaltimus BK specialioje dalyje pagal pavojingumą. Pavyzdžiui, apysunkiai nusikaltimai – neteisėtas laisvės atėmimas (146 straipsnis), nesunkus sveikatos sutrikdymas (138 straipsnis) ir t. t. O sunkių bei labai sunkių nusikaltimų kategorijoms galima priskirti nužudymą (129 straipsnis), sunkų sveikatos sutrikdymą (135 straipsnis), neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtą disponavimą labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (260 straipsnis) ir pan.

pas save, ir D. K. nurodymu perduodavo V. J. ir A. V., taip pat tiesiogiai platino nusikalstamam susivienijimui nepriklausančiam asmeniui. Taigi visų nusikaltimuose dalyvavusių asmenų veikla buvo suderinta, papildė viena kitą ir buvo nukreipta bendram tikslui pasiekti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kaip jau anksčiau aptarta, šis požymis ankstesnėje redakcijoje išskyrė tik dvi nusikaltimų grupes – sunkų ir labai sunkų nusikaltimą. Bet 2013 m. liepos 2 d. įsigaliojo įstatymas, kuriuo buvo papildytas šis požymis pridedant ir apysunkius nusikaltimus. Iki pakeitimo tiek Lietuvos teisės mokslininkai, tiek ir LAT praktika numatė, kad nebūtinai kiekvienas iš padarytų nusikaltimų būtų sunkus ar labai sunkus, nes tikslo daryti tokius nusikaltimus nepaneigia lengvesnių nusikaltimų padarymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalgoje). Ir iš tiesų, įstatymų leidėjui papildžius 25 straipsnio 5 dalies požymį apysunkiais nusikaltimais, tokią redakciją, galiojančią iki šių dienų, galima būtų vertinti teigiamai, kadangi susivienijimo nariai siekdami daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus neišvengia apysunkių nusikaltimų darymo. Pavyzdžiui, garsiojoje nusikalstamos grupuotės „Lapinų“ byloje L. L. bei P. M. prie naktinio klubo „Brodvėjus“, laukdami jų automobilyje, o P. M. L. L. nurodymu siekdami užtikrinti nekliudomą veikos padarymą, prie minėto klubo durų stebėdami aplinką bei pasiruošę turimu peiliu žaloti asmenis, galinčius pulti, pastarasis, būdamas girtas viešoje vietoje įžūliai elgdamasis, savo veiksmais demonstruodamas nepagarbą aplinkiniams bei sutrikdydamas visuomenės rimtį, du kartus peiliu dūrė į juosmens sritį apsaugos darbuotojui, vykdančiam tarnybos pareigas, taip sunkiai sutrikdė jo sveikatą, padarydamas durtinę – pjautinę žaizdą nugaroje bei kiauřymines durtines – pjautines žaizdas juosmenyje su pilvaplėvės pažiedimu, blužnies bei kairiojo diafragmos kupolo pažeidimu, kraujo išsiliejimu į pilvaplėvės ertmę; tame pačiame klube tęsdamas chuliganiškus veiksmus, L. L. vieną kartą peiliu L. B. sudavė į pilvo sritį, įdrėksdamas odą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi peržvelgus tokias bylose užfiksuotas bei inkriminuotas susivienijimo narių veikas galima daryti išvadą, kad apysunkiai nusikaltimai yra priemonė, kuri leidžia nusikalstamam susivienijimui pasiekti tikslą – daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, kadangi teismų praktikoje dar nėra atvejo, kad nusikalstamas susivienijimas inkriminuojamas tik už vieną ar kelis apysunkius nusikaltimus. Apysunkiai nusikaltimai šiuo atveju tik priemonė, kurios kaltininkai imasi norėdami pašalinti kliūtis, kad įgyvendintų numatytas veikas.

Trečiasis ir neatsiejamas nuo nusikalstamo susivienijimo požymis – pastovūs ryšiai tarp nusikalstamo susivienijimo narių. Bendriausiaja prasme pastovumą dar galima būtų įvardyti kaip nekintantį nuolatinį ar vienodą, tarkime, darbą, ryšį ar santykius (ekalba.lt). Iš esmės šis požymis apibūdina nusikalstamo susivienijimo narių veikimo būdą. O konkrečiau, narius jungia nuolatinis, ilgalaikis tarpusavio ryšys, kurio pagrindu į susivienijimą asmenys įsitraukia ne atsitiktinai vienai nusikalstamai veikai įgyvendinti, bet būtent ilgalaikiam bendradarbiavimui dėl bendro susivienijimo narių tikslo. Tam, kad nusikalstamas susivienijimas būtų itin organizuotas bei keltų pavojų visuomenei, narius privalo sieti pastovūs ryšiai, kurie užtikrintų vidinį bendrininkų veikimo stabilumą bei narius tam tikra prasme izoliuotų nuo visuomenės ar kitų bendrininkavimo formų.

Šį požymį galima sieti su socialiniais ryšiais, kadangi narių tarpusavio ryšiai pagal teismų praktiką būna labai įvairūs. Socialiniai santykiai iš esmės gali susiformuoti bet kur, o dažniausiai santykių atsiradimą iš anksčiau, pavyzdžiui, mokykloje, darbovietėje, mikrorajone, kaimynystėje ir kartais net galima sieti su giminyste. Socialiniai ryšiai nusikalstamo susivienijimo pastovumui yra labai svarbūs, nes remiantis jais į susivienijimą įtraukiami ir verbuojami nauji nariai. Tačiau teismų praktikoje įrodinėjant pastovių ryšių buvimą nepakanka remtis vien tik socialiniais susivienijimo narių ryšiais. Taip pat reikia atsižvelgti ir į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalgoje). Tai galima iliustruoti pasitelkiant LAT praktiką, kurioje teismas pabrėžė ne tik pastovius E. M., R. M. ir G. V. ryšius disponuojant kvaišalais, sprendžiant problemas, kilusias dėl tokios veiklos, bei jiems dalyvaujant darant kitas nusikalstamas veikas (grobiančiam automobilį, neteisėtai atimant T. B. ir T. K. laisvę). Bendros pinigų „kasos“ vedimas įrodytas T. B. ir T. K. parodymais. Pagal šioje byloje teismų nustatytas aplinkybes disponavimas kvaišalais turėjo griežtai nustatytą koordinavimą, nusikalstamo susivienijimo narius siejo ne tik bendravimas, bet ir hierarchinis paklusnumas, vadovus pasiekdavo svarbiausi su disponavimu kvaišalais susiję klausimai, o einamieji reikalai buvo palikti žemesniems nariams (pvz., G. V.). Atskleistas ir tarptautinis egzistavusio nusikalstamo susivienijimo pobūdis, nes narkotinės ir psichotropinės medžiagos būdavo įgyjamos užsienyje (pvz., Ispanijoje) ir pervežamos į Norvegijos Karalystę, o šį procesą koordinavo ir jam vadovavo Lietuvoje esantys R. M. ir E. M. Taip pat nurodyta, kad nuteistieji M. R., M. A. ir I. S. palaikė pastovius glaudžius ir

ilgalaikius ryšius su nusikalstamo susivienijimo lyderiais ir tarpusavyje (M. R. dirbo E. M. apsaugininku ir dalyvavo reguliariuose pastarojo susitikimuose su R. M. bei G. V., nuteistieji kartu sportuodavo M. R. sporto klube, vykdavo į (duomenys neskelbtini), esančią sodybą, I. S. kitiems nuteistiesiems teikė turto draudimo paslaugas ir kt.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Iš esmės pastovumo ryšiais susivienijimo narius tam tikrais atvejais sieja ir tarpusavio priklausomybė, kai nariai pasižymi specifinėmis savybėmis. Tokiu atveju naudą gauna ne tik nusikalstamas susivienijimas, bet ir narys, turintis specialių įgūdžių bei žinių, kaip antai, informacinių technologijų ir pan. Taip pat narių priklausomumas atsiskleidžia pasiskirsčius vaidmenimis, kadangi visi gauna asmeninį vaidmenį bei užduotį, kuris nusikalstamos veikos darymo eigoje yra tik dalis visos veikos. Įgyvendinus ją, kito asmens užduotis galės būti taip pat įgyvendinta bei labiau priartės prie nusikalstamo susivienijimo siekiamo bendrojo tikslo. Bet ne visada priklausomybė yra tik tarpusavio funkcijų pasiskirstymas. Nusikalstamo susivienijimo pastovius ryšius galima atskleisti ir per vidinę, struktūrinę drausmę bei narių atsakomybę. Jei susivienijimas turi vidines taisykles, nariai jų turi laikytis, priešingu atveju, asmenys sulaukia grasinimų, kaip bauginimo priemonė pasitelkiamas smurtas prieš narius. Puikus to pavyzdys jau minėtoji LAT 2021 m. gegužės 14 d. nutartis, kurioje aplinkybės numato, jog M. R., M. A. ir I. S., E. M. nurodymu, jam padedant pasiruošę susitikimui su T. B. ir T. K. – pasiėmė šaunamuosius ginklus, peilius ir teleskopines lazdas, asmeninius daiktus paliko E. M. naudojamame automobilyje ir persėdę į šiam susitikimui parūpintą kitą automobilį laukė G. V. ir R. M. signalo, po kurio, panaudoję smurtą, neteisėtai atėmė T. B. ir T. K. laisvę. Tokiu būdu buvo siekiama užtikrinti nusikalstamo susivienijimo tikslus – įbauginus R. M. nurodymams nepaklususius asmenis siekti, kad jie toliau dalyvautų susivienijimo veikloje – platintų narkotines bei psichotropines medžiagas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taikant pastovių ryšių požymį, sistemiškai taip pat turėtų būti taikomas bei aiškinamas ketvirtasis normos dispozicijoje išskirtas požymis – tarpusavio vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Šį požymį galime sieti su susivienijimo efektyvumu, sudėtingesnių veikų darymu ir dideliu pavojingumu, nes tarpusavio vaidmenų pasiskirstymas leidžia veikas daryti didesniu mastu, veikos pasižymi daugiasluoksniškumu, t. y. siekiamas narių tikslas susideda iš nusikalstamų veikų visumos. Tokį požymį taip pat dar galime glaudžiai sieti ir su trijų ar daugiau narių vertinamuoju kriterijumi. Jei neatitiktų trijų ar daugiau asmenų požymio, tokiu atveju vaidmenimis ar užduotimis pasiskirstyti būtų sunkiau, nes nebūtų galimybės apimti tiek

veikimo sričių bei tai sumažintų pavojingumą. Visą tai rodo didelį organizuotumo lygį, kuris ir kelia pavojų visuomenei.

Vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas pasižymi ne chaotišku susivienijimo narių veikimu iš intuicijos aptarus siekiamą tikslą, bet, priešingai, nariai pasiskirsto vaidmenimis ir užduotimis tam, kad veiktų nuosekliai siekdami tikslo, neišsiduodami teisėsaugai. BK 24 straipsnio 2 dalyje numatytos bendrininkų rūšys, kurios gali būti būdingos ir nusikalstamam susivienijimui: vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas. Kadangi nusikalstamam susivienijimui būdinga subordinacija, vaidmenis ir užduotis susivienijimo nariai gali turėti ne tik darydami nusikalstamas veikas, bet ir nusikalstamo susivienijimo struktūros viduje, tarkime, finansininkas, kuris dar vadinamas kasa. Reikia atkreipti dėmesį, kad ne visada vaidmenys ir užduotys yra pastovūs. Pasitaiko atvejų, kai susivienijimo nariams dėl pasikeitusių aplinkybių, kurios nepriklauso nuo jų, gali pasikeisti ir jų užduotis, bet tai nereiškia, kad susivienijimo struktūra nėra pastovi.

Susivienijimo narių vaidmenų pasiskirstymas numato, kad viduje yra hierarchinė struktūra. Dažniausiai organizatorius paskirsto vaidmenis, pavyzdžiui, jau minėtoje „Lapinių“ gaujos byloje, organizatorius – vadovas L. L. nurodė asmenims T. M., M. K., M. B. ir P. M. patiems prekiauti narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis pagal paskirstytas konkrečiam nusikalstamo susivienijimo nariui Vilniaus teritorijas, neleistinių medžiagų įgijimui, gabenimui bei pardavimui surasti tinkamus asmenis, kurie tiesiogiai prekiautų jomis ir pan. Be viso to, L. L. paskirstė kiekvienam konkrečiam nusikalstamo susivienijimo nariui konkrečią narkotinių bei psichotropinių medžiagų rūšį, kuria jie turėtų prekiauti, bei nurodė šių medžiagų tam tikrų kiekių kainas ir gautų pajamų paskirstymą, taip pat nurodė minėtiems nusikalstamo susivienijimo nariams surinkti už parduotas narkotines ir psichotropines medžiagas gautas lėšas, kurias pats kaupė ir skirstė savo nuožiūra (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Toks vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas kiekvienam nariui leidžia žinoti tik jam reikiamą informaciją, kuri susijusi būtent individualiai su jam paskirtu vaidmeniu ar užduotimi, taip siekiant išvengti nusikalstamo susivienijimo veikimo, kitų narių tapatybių ar vaidmenų atskleidimo teisėsaugai, jei būtų sulaikytas vienas iš susivienijimo asmenų. Vaidmenų ir užduočių atskleidimas labai svarbus norint ne tik atskleisti patį nusikalstamą susivienijimą, bet ir užkirsti kelią asmenims vykdyti organizuotą nusikalstamumą, už kurį numatyta griežtesnė baudžiamoji atsakomybė.

Išanalizavus įstatymų leidėjo įtvirtintus pagrindinius nusikalstamo susivienijimo požymius, galima daryti išvadą, kad siekiant atskleisti nusikalstamą susivienijimą reikia

nustatyti šių požymių visumą, kuri ir leistų identifikuoti pavojingiausią bendrininkavimo formą.

2.3 Fakultatyvieji sudėties požymiai

Analizuojant teismų praktiką galima pastebėti, kad kai bylose yra ginčijami įstatymo įtvirtinti pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai, teismai juos aiškindami pasitelkia ir įstatyme neįtvirtintus papildomus požymius, kurie dar vadinami fakultatyviaisiais. Šie požymiai, kurie dažnu atveju būdingi nusikalstamam susivienijimui, padeda ne tik patikslinti, papildyti bei pabrėžti įstatyme įtvirtintus pagrindinius požymius, tačiau ir leidžia atskleisti, kokiais požymiais organizuotas nusikalstamumas kelia visuomenei pavojų. Galima teigti, kad būtent fakultatyvieji požymiai pabrėžia nusikalstamo susivienijimo specifiškumą. Tačiau, kad būtų galima pripažinti asmenų grupę veikiančią nusikalstamame susivienijime, nepakanka remtis vien tik formaliaisiais požymiais, kadangi jie nėra savarankiški ir imperatyvūs (Švedas, 2010, p. 226).

Dar iki naujojo BK atsiradimo 1995 m. spalio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas nutarime „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227-1) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“ išskyrė šiuos fakultatyviusius požymius: ilgalaikius glaudžius tarpusavio ryšius, apsirūpinimą ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, vidinę struktūrą, veiklos pastovumą, disponavimą bendromis lėšomis ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas). Patvirtinus naująjį BK, LAT savo praktikoje išskyrė tokius fakultatyviusius požymius: grupei būdingą hierarchinę struktūrą, stabilumą, vadovavimą, veiklos planavimą, pelno siekimą, drausmės ir subordinacijos palaikymą bauginimu ar kitais būdais, periodišką susirinkimų rengimą, ryšio ir kitų techninių priemonių naudojimą nusikalstamai veikai, nusikalstamos veiklos specializaciją, gerai organizuotų nusikaltimų planavimą ir vykdymą, detalų pasiskirstymą vaidmenimis ir užduotimis, sumanymą ir pavedimų vykdymo kontrolę, disponavimą bendromis lėšomis ir jų panaudojimą rengiant nusikaltimus ir kt. (Švedas, 2010, p. 226). Galima pastebėti, kad fakultatyviųjų požymių sąrašas nėra baigtinis ir dažnu atveju besikeičiantis atsižvelgiant į nusikalstamo susivienijimo, kaip reiškinio, kintamumą. Todėl, pasak LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalgos, nėra būtina kiekvienu atveju nustatyti tokius nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, kurie nėra tiesiogiai įvardyti

baudžiamajame įstatyme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalgoje). Tokią LAT suformuotą mintį galima kritikuoti, kadangi nusikalstamas susivienijimas vien savo formaliaisiais požymiais nurodo, kad iš esmės kaip reiškinys yra labai organizuotas ir pavojingas. Dėl to, turėtume vertinti ir pagrindinių, ir fakultatyvių požymių visumą, kad būtų įrodytas nusikalstamo susivienijimo veikimas ir egzistavimas.

Į fakultatyviusius požymius teisės mokslininkai turėjo gan skirtingus požiūrius. Vieni jų teigė, kad nėra tokių požymių kaip fakultatyvieji, nes siekiant atskleisti susivienijimą reikalingi bent keli iš jų. Todėl manoma, kad jie turėtų būti numatyti baudžiamajame įstatyme. Tačiau tokiai nuomonei pritarti vargu ar galėtume, kadangi formalūs požymiai yra būtini inkriminuojant nusikalstamą susivienijimą. Jei įstatymų leidėjas į normą sutalpintų visus fakultatyviusius požymius greta formaliųjų, tokiu atveju teisėsaugai bei teismams apsunkintų darbą ir tikriausiai nusikalstamas susivienijimas liktų neišaiškintas. Taigi, fakultatyvieji požymiai ir turėtų likti tik papildantys pagrindinius požymius.

Profesorius A. Gutauskas viename iš savo straipsnių siūlo, kad tam tikrus fakultatyvius požymius turėtume laikyti pagrindiniais ir papildyti 25 straipsnio 5 dalį. Iškiriami būtent trys fakultatyvieji požymiai: vadovavimas grupei – vadovo (arba vadovų) buvimas, tikslas – turtinės ekonominės naudos siekimas, smurto naudojimas ar rengimasis jį naudoti (Gutauskas, 2003, p. 35). Aptariant vadovo išskyrimą kaip formalųjį požymį normos dispozicijoje, reikėtų atkreipti dėmesį, kad dabartinėje nusikalstamo susivienijimo sudėtyje jau yra numatytas vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas. Taigi iš esmės vadovo buvimas yra fakultatyvusis požymis, kurį išskyrus būtų tik sukonkretintas minėtas pagrindinis požymis. Todėl normos dispozicijoje būtų netikslinga numatyti šį požymį.

Priešingai galima būtų teigti apie antrąjį numatytą požymį, susijusį su turtinės ekonominės naudos siekimu. Pelno siekimas, tai didžiausias stimulas, kurio pagrindu kuriasi nusikalstamas susivienijimas. Kadangi nusikalstamas susivienijimas pasižymi didesniu narių skaičiumi ir organizuotumu, tai tokios sąlygos nariams leidžia gauti didesnę pelną. Taip pat gaunamas pelnas prisideda prie nusikalstamo susivienijimo, kaip struktūrinio vieneto, palaikymo bei nusikalstamų veikų vykdymo finansavimo. Būtent turtinės ekonominės naudos siekimas susivienijimo narius ne tik vienija į nusikalstamą susivienijimą, tačiau kartu formuoja ir jų veikimo sritį bei modelį. Nusikalstamo susivienijimo nariai siekdami pelno imasi įvairaus bei nelegalaus verslo, pavyzdžiui, S. B. Kauno mieste iš trijų ir daugiau asmenų subūrė grupę, organizavo veikas bei vadovavo nusikalstamo susivienijimo nariams, taigi jie buvo suvieniję

bendrai nusikalstamai veikai: neteisėtam disponavimui labai dideliais narkotinių, psichotropinių medžiagų kiekiais, narkotinių, psichotropinių medžiagų kontrabandai, daryti. S. B. bendrininkams paskirstė vaidmenis: surasti galimus narkotinių, psichotropinių medžiagų gabentojus – kurjerius, sudaryti sąlygas remontuoti narkotines ir psichotropines medžiagas gabenančius automobilius servise, sudaryti sąlygas pakuoti narkotines ir psichotropines medžiagas nuosavybės teise priklausančiame sode ir pagalbinėse patalpose, esančiose sodų bendrijoje, perduoti informaciją, susijusią su narkotinių, psichotropinių medžiagų kontrabanda, bei namuose, esančiuose Kaune, saugomus pinigų kitiems nusikalstamo susivienijimo nariams, atliekantiems narkotinių, psichotropinių medžiagų gabentojo, slėptuvių montavimo darbus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis). Taip pat baudžiamosiose bylose aptinkami ir kitokie susivienijimo nelegalūs verslai, kaip: automobilių vagystės ir perpardavinėjimas, turto prievartavimas, sprogstamųjų ir šaunamųjų ginklų prekiavimas ir pan. Iš pateikto LAT pavyzdžio galima matyti, jog būtent pelno siekimas leidžia formotis nusikalstamo susivienijimo struktūrai. Tai reiškia, kad būtent pelno siekimas formuoja hierarchijos fakultatyvų požymį, kadangi buvo paskirstyti vaidmenys ir užduotys. Taip pat reiktų paminėti, kad pelno siekimas tokiais atvejais turi bendras lėšas, t. y. kasą. Pateiktame pavyzdyje iš kasos buvo finansuojamas slėptuvių įrengimas automobiliuose, kurie gabena narkotines bei psichotropines medžiagas, ir kiekvieno bendrininko darbas. Kad pelnas būtų didesnis, susivienijimo nariai prisitaiko prie besikeičiančių naujovių, todėl visomis įmanomomis priemonėmis skatina ieškoti pelningesnių būdų veikti. Apibendrinant šis fakultatyvusis požymis labai reikšmingas nusikalstamam susivienijimui, kadangi jis veikia šio požymio pagrindu, todėl nurodant jo svarbą įtraukčiau į BK 25 straipsnio 5 dalį prie kitų pagrindinių požymių.

Trečiasis profesoriaus išskirtas požymis – smurto naudojimas arba rengimasis jį naudoti. Šis fakultatyvusis požymis yra bauginimo priemonė, kuria ne tik pabrėžiama susivienijimo hierarchija taip sukuriant vidinę drausmę, bet ir užtikrinamas veikimas siekiant bendro tikslo ar didesnio pelno. Dažnai smurtas ar grasinimai panaudoti smurtą naudojami siekiant išlaikyti bendrininkus nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, kad nariai nesitelktų į kitas organizuoto nusikalstamumo grupes. Būtent taip siekiama pademonstruoti įtakingumą tarp kitų nusikalstamų susivienijimų ar bendrininkavimo formų. Taip pat smurtas pasitelkiamas prieš bendrininkus, kurių vaidmuo mažesnis pagal hierarchiją, jei šie nevykdo ar netinkamai vykdo pavestas užduotis. Jeigu nusikalstamo susivienijimo pelno šaltinis yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, tai būna tokių atvejų, kai prekiautojas pats vartoja draudžiamas

medžiagas „į skolą“, bet skolos negražina. Todėl vadovas pats drauge su susivienijimo nariais ar jo nurodymu kiti nariai naudoją smurtą prieš skolingą asmenį įbauginimo tikslams dėl tokio jo elgesio. Dar smurtas yra naudojamas verčiantis pelninga veikla, tarkime, susivienijimas verčiasi automobilių, jų detalių vagytėmis, asmenų turto plėšimu arba užsiima turto prievartavimu ir tam, kad pasiektų tikslą, naudoja smurtą. Smurtas gali baigtis ir asmenų mirtimi, kadangi nusikalstamas susivienijimas, kaip pavojingiausia bendrininkavimo forma, pasižymi brutalumu. Tačiau brutalumo nereikėtų absoliutinti ir visais atvejais sieti su nusikalstamu susivienijimu. Lyginant nusikalstamą susivienijimą prieš dvidešimt metų ir dabar, skirtumas akivaizdus. Visa tai galima pastebėti naujausioje, jau minėtoje, LAT praktikoje⁴, kurioje galima atkreipti dėmesį, jog nusikalstamam susivienijimui jau nėra labai būdingas smurtas, kurį naudotų tiek prieš bendrininkus struktūros viduje, tiek ir prieš kitus asmenis. Tobulėjant technologijoms ir atsiradus laisvai prieinamam dirbtiniam intelektui tikėtina, kad apskritai smurtas bus eliminuotas iš nusikalstamo susivienijimo fakultatyviųjų požymių, kadangi veikla gali persikelti jau ir į elektroninę erdvę, ir taip taps dar sunkiau išaiškinamas. Taigi, atsižvelgiant į naujausią teismų praktiką ir kintančius nusikalstamo susivienijimo veikimo bruožus, smurto naudojimo ar rengimosi jį naudoti fakultatyviojo požymio nereikėtų priskirti prie pagrindinių požymių, įtvirtintų 25 straipsnio 5 dalyje.

Apibendrinant kelis išnagrinėtus bei minėtus teismų praktikoje fakultatyviusius požymius, galima konstatuoti, kad jie yra papildantys formaliuosius požymius, kuriuos galima sukonkretinti kiekvienu atveju individualiai vertinant požymių visumą. Akivaizdu ir tai, kad nereikia šių požymių numatyti normoje greta pagrindinių bei laikyti juos imperatyviaisiais, kadangi taip tik apsunkintume įrodinėjimą bei dar labiau sumažintume nusikalstamo susivienijimo išaiškinimą dėl nusikalstamo susivienijimo kintamumo.

2.4 Kvalifikuojantys požymiai

Teismų praktikoje inkriminuojant nusikalstamą susivienijimą BK 249 straipsnis niekaip neišvengia ir BK 25 straipsnio 5 dalies, nes būtent bendroji dalis papildo BK 249 straipsnį paaiškinant nusikalstamo susivienijimo pagrindinius požymius. Ir nors teismams

⁴ Aptartas pareigūnų nusikalstamas susivienijimas viršijant savo įgaliojimus ir naudojantis tarnybine padėtimi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-38-1073/2023; narkotinių medžiagų platinimo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-303/2022.

nustačius nusikalstamą susivienijimą nereikia nurodyti BK 25 straipsnio 5 dalies, tačiau dažnu atveju kaltininkams ginčijant požymius ar aplinkybes teismai sprendimų motyvuojamose dalyse naudoja bendros dalies normą.

Pats BK 249 straipsnis susideda iš keturių dalių. Pirmoje šio straipsnio dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė asmenims už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje. Įstatymo leidėjas nenurodo, kokie asmens veiksmai yra laikomi būtent dalyvavimu nusikalstamame susivienijime. LAT jau ne kartą minėtoje apžvalgoje dalyvavimą nusikalstamame susivienijime apibrėžia kaip bet koki sąmoningą nuolatinį nusiteikimą veikti, o dažniausiai ir konkretaus veikimo arba neveikimo susivienijimo labui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga). Kitaip tariant, kaltininkai atsakys tiek už dalyvavimą darant nusikalstamas veikas kartu su nusikalstamo susivienijimo nariais, tiek ir už neprisidėjimą prie nusikalstamų veikų darymo su susivienijimo bendrininkais, tačiau dalyvaujant vidinėje susivienijimo veikloje, tokioje kaip: laisvalaikio leidimas drauge ar buvimas bendruose susivienijimo susibūrimuose. Bet tam, kad būtų nustatytas asmens dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje, asmuo turi suvokti, kad veikia ar yra pavojingiausios bendrininkavimo grupės dalis. Kitu atveju nebus tyčios ir negalėsime jam inkriminuoti šio straipsnio.

To paties straipsnio 2 – 3 dalyse įstatymų leidėjas taip pat numato kvalifikuojančius požymius, kurie parodo dar didesnę kelią pavojų ir tokiu pagrindu didina baudžiamąją atsakomybę kaltininkams. Todėl toliau šioje darbo dalyje bus analizuojami nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojantys požymiai ir jiems taikomos sankcijos.

BK 249 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis, kurios pagrindu baudžiamojon atsakomybėn traukiami asmenys, dalyvavę su šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 2 straipsnio 65 punkte šaunamasis ginklas apibūdinamas kaip ginklas, iš kurio sprogstamųjų medžiagų degimo produktų slėgio jėga per vamzdį paleidžiamos kulkos, sviediniai arba kenksmingosios, dirginančiosios ar kitos dujinės veikliosios medžiagos mechanškai, termiškai, chemiškai ar kitaip taikiniui per atstumą paveikti arba duodamas garso ar šviesos signalas. Taip pat pagal šį įstatymą šaunamuoju ginklu galime laikyti jo pagrindines dalis, kurios numatytos to paties straipsnio 66 punkte (Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų..., 2002). Sprogmuo ar įtaisas su sprogstamosiomis medžiagomis yra specialiai pagamintas sprogdinti ar tam tikroms sąlygomis sprogti. Sprogmuo yra pagamintas iš sprogstamųjų

medžiagų (cheminių junginių ar mišinių), kurios, paveiktos išorinio poveikio, gali staigiai išskirti didelį energijos kiekį (Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės..., 2003). Jei dar kartą pažvelgtume į BK 25 straipsnio 5 dalį, galėtume pasakyti, kad vien tik pats nusikalstamas susivienijimas, kaip reiškiny, jau yra labai pavojingas visuomenei. Tačiau tokie akivaizdūs šių įrankių terminų apibrėžimai įstatymuose leidžia suprasti, jog tokių įrankių ar medžiagų neteisėtas laikymas, naudojimas ar disponavimas dar labiau padidina grėsmę visuomenei. Atkreipiamas dėmesys, jog prie šaunamųjų ginklų nėra priskiriami, peiliai, kastetai ir kiti šaltieji ginklai, todėl, nusikalstamo susivienijimo nariams turint šiuos šaltuosius ginklus, BK 249 straipsnio 2 dalis nebus inkriminuota.

Dar pirmame šio darbo skyriuje minėta, jog ginkluotas nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas tais atvejais, kai bent vienas nusikalstamo susivienijimo narys su savimi turi šaunamąjį ginklą, sprogmenį ar sprogstamąją medžiagą. Leidimas šaunamajam ginklui šiuo atveju visiškai neturi įtakos, jei buvo siekiama ginklą panaudoti nusikalstamo susivienijimo tikslui įgyvendinti. Apie tokius daiktus ar jų galimą panaudojimą ateityje turi žinoti bent trys asmenys, kad būtų taikoma BK 249 straipsnio 2 d. (Švedas, 2010, p. 229). Tokį požiūrį galima kritikuoti atsižvelgiant į nusikalstamo susivienijimo pagrindinį kiekybinį požymį – sudaro trys ar daugiau asmenų. Jei būtų situacija, kai susivienijimą sudaro tik trys asmenys ir, tarkime, A. asmuo turėjo ginklą ir siekė panaudoti nusikalstamo susivienijimo tikslams įgyvendinti, B. asmuo apie tai žinojo, o C. asmuo nežinojo apie tokius A. asmens veiksmus. Tai šiuo atveju negalėtume tokio susivienijimo kvalifikuoti kaip ginkluoto, remiantis BK komentaru. Akivaizdu, kad šis kvalifikuojantis požymis pabrėžia, kad ginkluotas susivienijimas yra itin pavojingas, todėl visiškai pakaktų bent vieno bendrininko, kuris žinotų apie kito nario ar narių turimą ginklą ir siektų jį panaudoti nusikalstamo susivienijimo veikoms įgyvendinti.

Taip pat bendrininkams nebūtina panaudoti šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų ar jais disponuoti darant nusikalstamas veikas. Pakanka pačio fakto, jog nusikalstamo susivienijimo nariai juos turi. Puikiai tokią situaciją iliustruoja LAT 2018 m. sausio 9 d. nutartis, kurioje M. B. ginčija Apeliacinės instancijos nuosprendį, kadangi teismas nedetalizuoja įrodymų, kad būtent nusikalstamas susivienijimas buvo ginkluotas ar kad žinojo, kad kiti nariai turi ginklus bei savo veiksmams prisidėjo prie to. Taip pat M. B. teigia, kad kratos metu pas jį nebuvo aptikta nei šaunamųjų ginklų, nei draudžiamų medžiagų. Kasacinis teismas numatė, kad, nors byloje nenustatyta, jog M. B. tiesiogiai disponavo šaunamaisiais ginklais nusikalstamo susivienijimo naudai, bet ir nepaneigia, kad nuteistojo veiksmai atitinka BK 249 straipsnio 2 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos sudėties požymius, nes teismai nustatė, jog

M. B. žinojo apie šaunamųjų ginklų naudojimą nusikalstamo susivienijimo veikloje (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, kad ginkluoto nusikalstamo susivienijimo narių veikoms, kurios padarytos siekiant panaudoti šaunamuosius ginklus, sprogmenis ar sprogstamąsias medžiagas, atitinkamai yra taikomas BK XXXVI skyrius siekiant nustatyti atitinkamą baudžiamąją atsakomybę.

Antrasis kvalifikuojantis požymis, numatytas BK 249 straipsnio 3 dalyje, susijęs su šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytų nusikalstamų susivienijimų organizavimu ar vadovavimu. Taigi, BK 249 3 dalies akcentas – organizatorius ir vadovas. Iš pirmo žvilgsnio, remiantis teismų praktika, dažnu atveju organizatorius ir vadovas būna tie patys asmenys. Todėl galima suabejoti, ar tai tikrai skirtingi vaidmenys. Profesorius A. Gutas viename mokslinių straipsnių pateikė nuomonę, kad organizatorius ir vadovas tėra sinonimai.

Bendrinės lietuvių kalbos žodynas kaip organizatorių apibūdina tokį asmenį, kuris ką nors organizuoja, rengia, steigia ar vadovauja. Sinonimų žodynas kaip sinonimą organizatoriui pateikia žodį steigėjas, kurį apibūdina taip: kas ką steigia, kuria (ekalba.lt). Iš žodynuose pateiktų sąvokų paaiškinimo matyti, kad organizatorius nėra vadovo sinonimas, tačiau organizatoriaus veiklos sritis gali apimti ir vadovavimą, kas ir matyti labai dažnu atveju teismų praktikoje.

Įstatymų leidėjas BK 24 straipsnio 4 dalyje išskyrė organizatorių kaip bendrininkų rūšį ir apibūdino taip: tai asmuo, subūręs organizuotą grupę, teroristinę grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jiems vadovavęs ar koordinavęs jų narių veiklą arba parengęs nusikalstamą veiką ar jai vadovavęs. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija pažymi, kad pagal teismų praktiką nusikalstamų susivienijimų organizavimas apibūdinamas taip pat, kaip ir kūrimas, t. y. kaip veiksmai, kuriais susivienijimų dalyviai parenkami, verbuojami, sutelkiami bendrai nusikalstamai veiklai, atliekamas vaidmenų nusikalstamo susivienijimo nariams paskirstymas ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi ši LAT nutartis suformuoja požiūrį, kad organizatorius aktyviais numatytais veiksmais imasi organizuoti veiklą. Taip pat atkreipiamas dėmesys į kūrimą, per kurį ir yra aiškinamas organizavimas. Pažiūrėjus atidžiau, matyti aiški nuoroda į organizavimo sinonimą, kūrimą. Todėl galima teigti, kad organizatorius užsiima nusikalstamo susivienijimo kūrimu. Be abejonės, organizatoriaus veiklą reikėtų vertinti kaip viso susivienijimo sukūrimą, o ne vienos konkrečios nusikalstamos veikos organizavimą susivienijimo sudėtyje (Gruodytė, E. ir kt., 2022, p. 376).

Su vadovu yra priešingai nei su organizatoriumi – įstatymų leidėjas vadovo neišskiria BK 24 straipsnio 4 dalyje kaip bendrininkų rūšies ar kitame BK bendros dalies straipsnyje. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas vadovą apibrėžia kaip asmenį, kuris vadovauja, veda ar yra vedėjas. Kaip sinonimą vadovui sinonimų žodynas numato vadą, galvą, viršininką, vyresnįjį ar lyderį (ekalba.lt). Teismai apibrėžia, kad vadovavimas nusikalstamam susivienijimui tai kaip susivienijimo dalyvių ryšių koordinavimas, vidaus elgesio taisyklių nustatymas, drausmės palaikymas, nusikalstamos veikos planų rengimas, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimo, saugojimo, priežiūros, skirstymo valdymas ir pan. Vadovavimu pripažįstami ir kitokie veiksmai, kuriais palaikomas nusikalstamo susivienijimo gyvybingumas, konkrečių nusikaltimų rengimas, jų darymo kontrolė, individualių užduočių susivienijimo nariams skyrimas, ginčų sprendimas, disponavimas ginklais, lėšomis ir kitokiomis nusikalstamo susivienijimo turimomis priemonėmis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip pat LAT nurodo pagrindinį vadovo skirtumą nuo organizatoriaus: vadovavimo požymio turinį labiau atskleidžia veiksmai, kuriais vienas, o kartais ir daugiau susivienijimo vadeivų sutelkia ir nukreipia nuo jų priklausomus susivienijimo narius ne tik susivienijimo gyvybingumui palaikyti, bet ir konkretiems nusikaltimams parengti bei padaryti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga).

Paanalizavus kuo skiriasi bendrinės organizatoriaus ir vadovo sampratos žodynuose ir teismų praktikoje, nepritarčiau profesoriui A. Gutauskui, kad šios sąvokos yra sinonimai. Matyti, kad šie du vaidmenys formuoja kelis skirtingus etapus nusikalstamam susivienijimui. Pirmasis etapas – nusikalstamo susivienijimo kūrimas, juo užsiima organizatorius. Ir antrasis etapas – nusikalstamo susivienijimo veiklos priežiūra ne tik palaikant bendrininkų vidinę dvasią ar drausmę, bet ir darbų koordinavimą, jais užsiima vadovas. Dėl šios priežasties minėtų vaidmenų nereikėtų tapatinti.

Be viso to, reikėtų atkreipti dėmesį, kad specialioji dalis vadovo vaidmenį atskiria nuo organizatoriaus numatydamą dvi skirtingas sąvokas, teismų praktika šių sąvokų sampratą atriboja, tačiau vadovo vaidmuo nėra numatytas kaip vaidmuo bendroje dalyje. Remiantis šiuo, kvalifikuotu požymiu bei teismų praktika, matyti, kad vadovo vaidmuo yra labai svarbus nusikalstamam susivienijimui. Todėl siūlyčiau papildyti BK 24 straipsnį nauja dalimi, kuri būtų skirta vadovo vaidmeniui įvardyti, ir atitinkamai koreguoti organizatoriaus apibrėžimą, kad šis būtų konkretesnis ir nesikirstų su vadovo apibrėžimu.

Nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojančių požymių pavojingumą patvirtina 249 straipsnyje numatytos sankcijos, kuriomis siekiama asmenis atgrasyti nuo nusikalstamo susivienijimo. Už ginkluotą nusikalstamą susivienijimą normos sankcijoje numatytas laisvės atėmimas nuo 6 iki 20 metų arba iki gyvos galvos, o už organizatoriaus ir vadovo pareigas, kaip kvalifikuotą nusikalstamo susivienijimo požymį, laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 metų arba iki gyvos galvos. Tokios sankcijos numato, kad kvalifikuojantys nusikalstamo susivienijimo požymiai priklauso sunkių ar labai sunkių nusikaltimų kategorijai, todėl yra ypač pavojingi žmonėms.

Bausmės, kurios nurodytos kvalifikuotam nusikalstamam susivienijimui, numatytos fiziniams asmenims, nors BK 249 straipsnio 4 dalyje apibrėžta, kad už šiame straipsnyje esančias veikas atsako ir juridinis asmuo. Tačiau konkrečių sankcijų juridiniams asmenims nenumatoma. Tuo pagrindu galime vadovautis BK bendros dalies 43 straipsniu, kuris apibrėžia tris bausmių rūšis juridiniams asmenims. Vadovaujantis tuo, kad įstatymų leidėjas nenumato konkrečių bausmių juridiniams asmenims specialioje normoje, galima manyti, kad iš esmės teismai tokiais atvejais galėtų taikyti jiems bet kokią bausmę, tarkime, kad ir pačią lengviausią – baudą. Tačiau tai būtų neteisinga atsižvelgiant į tai, kad BK 249 straipsnyje yra numatyti kvalifikuojantys požymiai, kurių tikslas yra sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę.

Apibendrinant kvalifikuojamus požymius, numatytus BK 249 straipsnio 2 ir 3 dalyse, galima teigti, kad nusikalstamą susivienijimą galima diferencijuoti pagal narių vaidmenis ar padarytų veikų pavojingumą. Todėl reaguodamas į nusikalstamo susivienijimo kvalifikuotą sudėtį įstatymų leidėjas numato griežtesnes sankcijas kovojant su organizuotu nusikalstamumu taip siekiant apsaugoti teisinius gėrius.

3. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO KAIP BENDRININKAVIMO FORMOS SKIRTUMAS NUO ORGANIZUOTOS GRUPĖS IR BAUDŽIAMUMAS UŽ NUSIKALSTAMĄ SUSIVIENIJIMĄ

3.1 Nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimas, skirtumai

Baudžiamoji teisės doktrina organizuoto nusikalstamumo reiškiniui priskiria dvi bendrininkavimo formas, t. y. organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą. Kol nebuvo baudžiamajame įstatyme numatyta nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formos, tol organizuota grupė buvo laikoma pavojingiausiu nusikalstamu dariniu, kuris veikia prieš visuomenės ir teisinės valstybės interesus. Šiandien dėl organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymių panašumų vis sunkiau teismams atriboti šias dvi bendrininkavimo formas bei inkriminuoti asmenų grupei vieną iš jų.

Pagal BK 25 straipsnio 4 dalį organizuota grupė gali būti laikoma tada, kai du ar daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Svarbu atkreipti dėmesį, jog organizuota grupė, priešingai nei nusikalstamas susivienijimas, kaip atskira nusikalstama veika nėra numatyta BK specialioje dalyje. Galima pastebėti, kad bendroje dalyje įtvirtintos organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratos yra gana panašios. Dėl šios priežasties teismams atriboti šias dvi bendrininkavimo formas pakankamai sudėtinga, kadangi pasitaiko atvejų, kai vienas ar kitas požymis, būdingas konkrečiai bendrininkavimo formai, vertinamas skirtingai. Todėl norint atriboti šias dvi bendrininkavimo formas, reikėtų vertinti požymių visumą.

Ir nusikalstamo susivienijimo, ir organizuotos grupės sampratoje įtvirtinti keturi pagrindiniai požymiai. Pirmasis sampratoje įtvirtintas požymis, kurį galime laikyti skirtumu nuo nusikalstamo susivienijimo, tai minimalus bendrininkų skaičius, t. y. du ar daugiau asmenų. Jei žvilgtelėtume į BK 25 straipsnio 5 dalį, pastebėtume, kad nusikalstamo susivienijimo minimalus narių skaičius yra trys ar daugiau. Taigi, jeigu organizuotoje grupėje, tarkime, bus trys ar daugiau narių, tai dar nereikš, kad bendrininkus jau laikysime veikiančius nusikalstamame susivienijime. Atsižvelgiant į teismų praktiką, galima pastebėti, kad organizuotą grupę dažnu atveju netgi sudaro trys ar daugiau asmenų, pavyzdžiui, E. B. ir A. S. nuteisti už tai, kad ne vėliau kaip 2011 m. antroje pusėje kartu su A. S. sutiko su Švedijos

Karalystės piliečio pasiūlymu susiburti į organizuotą grupę, o K. J. ir A. A. – už tai, kad ne vėliau kaip 2012 m. balandžio mėn. pradžioje sutiko su A. S. pasiūlymu ir į šią organizuotą grupę įsitraukė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Todėl šis kiekybinis požymis laikytinas svarbesniu būtent nusikalstamam susivienijimui, kadangi susivienijimo negalime pripažinti, jei bendrininkų bus tik du. Tačiau jeigu nusikalstamo susivienijimo tik du nariai padaro nusikalstamą veiką, šis faktas neleisti paneigti nusikalstamo susivienijimo egzistavimo, nes gali būti kaltinamas ir toks asmuo, kuris nėra padaręs atskiro nusikaltimo. Čia svarbi būtų ir kitokia asmens veikla grupės naudai, kurios pagrindu galėtume jį identifikuoti kaip nusikalstamo susivienijimo narį (Švedas, 2010, p. 226 – 227). Priešingai yra su organizuota grupe, nes LAT 2007 m. vasario 22 d. apžvalgoje nurodoma, kad organizuota grupė neatsiejama nuo realaus nusikaltimo darymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga). Vadinasi, visi nariai aktyviai turi veikti organizuotoje grupėje, tiksliau visi turi prisidėti prie nusikalstamos veikos darymo. Taigi, kiekybinį narių požymį galime laikyti šių dviejų bendrininkavimo formų skirtumu, tačiau būtų sunku jas atriboti vien tik vadovaujantis šiuo požymiu.

Antrais organizuotos grupės požymis – išankstinis susitarimas daryti nusikalstamas veikas. Ankstesnėje galiojančioje redakcijoje (2024-11-15 – 2024-12-31), išankstinis susitarimas daryti veikas buvo siejamas su bet kokia nusikalstamos veikos darymo stadija. Tačiau toks požiūris kelia daug dvejonių todėl, kad iš esmės tai jau nebūtų iš anksto susitarta. Kaip jau žinome, organizuota grupė yra priskirta organizuotam nusikalstamumui. Tai suponuoja, jog organizuota grupė yra pavojinga savo organizuotumu. Tačiau jei susitarti bendrininkai gali bet kurioje nusikalstamos veikos darymo stadijoje, akivaizdu, kad bendrininkų organizuotumas išnyksta šiame kontekste, kadangi organizuotumą šiuo atveju reikėtų suprasti dar tik planuojant daryti veiką: būtent aptariant su kitais grupės nariais dėl bendro bei sistemingo veikimo. Išankstinis organizuotos grupės susitarimas atspindi LAT 2023 m. sausio 5 d. nutartyje, kurioje nurodoma, kad D. S., M. R. kartu su nenustatytu asmeniu susibūrė bendrai veiklai – kad įvykdytų apiplėšimą ir pasisavintų policijos pareigūno vardą, šiai veiklai buvo detalčiai pasiruošta: įvykio vietoje naudoti du skirtingi automobiliai, kurių vienas vogtas, o kitas ir vogtas, ir su vogtais valstybiniais numeriais, iš Marijampolės išvykta dviem skirtingais automobiliais, panaudota policijos pareigūnų apranga, procesinius dokumentus primenantys dokumentai, naudoti antrankiai, buvo pasiskirstyta vaidmenimis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Iš byloje

pateiktų aplinkybių matyti, jog bendrininkams tokiai veikai įgyvendinti reikia išankstinio susitarimo, tarkime, ne pasikėsimo ar kokioje kitoje stadijoje, bet dar planavimo etape. Kitaip būtų neįmanoma be aiškaus veikimo plano pasiekti tokių padarinių, kurie buvo pasiekti. Profesorius A. Gutauskas nuomone, netikslinga nurodyti, kad galima susitarti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, nes tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą (Gutauskas, 2003, p. 62).

Nusikalstamo susivienijimo apibrėžime prie požymių nėra nurodytas išankstinis susitarimas daryti nusikalstamas veikas. Formaliai galėtume sakyti, kad tai yra šių dviejų bendrininkavimo formų skirtumas. Tačiau galima teigti, jog taip yra ne visai. Kad formuotųsi nusikalstamo susivienijimo narių vieninga tyčia, išankstinis susitarimas yra būtinas. Atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamas susivienijimas yra pavojingiausia ir labiausiai organizuota bendrininkavimo forma, reikia pripažinti, kad išankstinis susitarimas čia labai svarbus detaliam veikų planavimui bei sistemingam jų vykdymo įgyvendinimui. Susivienijimo nariams būdingas fakultatyvusis požymis – ilgalaikiškumas. Teismų praktika konkrečiai nenurodo, koks veikimo laikotarpis būtų laikomas ilgalaikiais santykiais, tačiau tokį požymį galima sieti ir su sisteminga veikla. Tam, kad vyktų, pavyzdžiui, narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrabanda ir prekyba, tarp narių turi būti vidiniai tarpusavio susitarimai: kas gabens medžiagas, pavyzdžiui, iš užsienio valstybės į Lietuvą, kas sandėliuos neleistinas medžiagas, kas prekiaus, kam kokia prekiavimo teritorija priklausys ir t. t. Taip pat susivienijimo nariai tariaisi ir dėl atlygio už kiekvieną atliktą darbą. Ir nors prekyba narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis yra draudžiama veika, tokiam „versle“ kaip ir darbo santykiuose prieš pradėdant darbą yra susitarimas dėl atlygio, darbo sąlygų, darbo laiko ir pan., tai nusikalstamo susivienijimo nariai taip pat tarpusavyje iš anksto susitaria ir planuoja, kaip pasieks bendrą tikslą. Taigi išankstinio susitarimo požymis yra būdingas tiek vienai, tiek ir kitai bendrininkavimo formai.

Jau minėtas fakultatyvusis nusikalstamo susivienijimo požymis – ilgalaikis ryšys – siejamas su BK 25 straipsnio 5 dalyje įtvirtintu pastovių tarpusavio ryšių pagrindiniu požymiu. Kai kalbame apie nusikalstamo susivienijimo pastovius tarpusavio ryšius, tai reikėtų juos suprasti ne tik kaip tarpusavio artimą santykį ar giminystę, bet ir ilgalaikį veikimą kartu, kurį galima pagrįsti ryšio priemonių naudojimu tam, kad perduotų vienas kitam reikiamą informaciją ir taip užtikrintų paprastesnį narių bendro tikslo įgyvendinimą. Pastovus ryšys formuoja tarp narių tarpusavio priklausomybę, kurios pagrindu nusikalstamas susivienijimas ir yra pavojingiausia bendrininkavimo forma. Toks tarpusavio santykių pastovumas būdingas

visiems susivienijimo bendrininkams. Įstatymų leidėjas šio požymio organizuotai grupei nenumato, tačiau nereikia, kad jis negali būti būdingas šiai bendrininkų formai, kadangi vienaarūšių nusikaltimų darymas, vertinant pagal profesionalumo, vertybinius ir psichologinius požymius, rodo grupės dalyvių veiksmų suderinamumą, glaudžius ir pastovius tarpusavio santykius (Gutauskas, 2003, p. 66). Vertinant tai, kad baudžiamasis įstatymas nereikalauja identifikuoti organizuotoje grupėje pastovių tarpusavio ryšių požymio, galima manyti, jog šio požymio nereikia įrodinėti. Tačiau jeigu kyla klausimas, ar asmenys veikė organizuotoje grupėje, ar kaip nusikalstamas susivienijimas, tada reikia įvertinti aplinkybes, kuriomis būtų patvirtintas ar paneigtas asmenų pastovus tarpusavio ryšys. Tokį atribojimą puikiai iliustruoja LAT 2025 m. vasario 26 d. baudžiamoji byla, kurioje teisėjų kolegija pritarė apeliacinės instancijos išvadą pagrindžiantiems šiems argumentams: 1) nagrinėjamu atveju nusikaltimus darantys asmenys nebuvo priklausomi vienas nuo kito ir nusikaltimus darė ne tik kartu su kitais nuteistaisiais, bet ir savarankiškai, taip pat kartu su kitais asmenimis; nusikalstamos grupuotės nariai buvo pasiskirstę užduotimis tik darydami konkrečius nusikaltimus, o ne bendraudami tarpusavyje pačia bendrininkavimo forma; 2) nenustatytas ir kitoks jų glaudus bendravimas, paprastai būdingas nusikalstamo susivienijimo nariams (jie nebuvo susaistyti ilgalaikiais tarpusavio santykiais, didžioji dalis grupės narių vienas kito nepažinojo arba pažinojo tik iš matymo); 3) byloje nenustatytas narių drausmės ir subordinacijos palaikymas nei bauginimu, nei kitais būdais; taip pat nenustatyta prievarta ar kitoks spaudimas dalyvauti darant nusikalstamas veikas, jie veikė savanoriškai, siekdami asmeninės finansinės naudos; nenustatyta, kad egzistavo tarpusavio pagalbos, ginčų sprendimo, drausminimo ar kitos vidinės taisyklės; 4) nenustatyta, kad grupė būtų turėjusi bendrų lėšų, skirtų grupės nusikalstamoms ir kitoms veikoms užtikrinti, – bendrininkai pareigos mokėti į bendrą kasą neturėjo, pelnu taip pat nebuvo dalijamasi (nuteistieji, išskyrus organizatorius, nebuvo investavę savo lėšų į vykdomus nusikaltimus ar patys gavę kokią nors bendrų pajamų dalį, išskyrus konkretų atlygį už veiksmus, atliktus vykdant konkrečius nusikaltimus; nenustatyta, kad jie būtų atlikę kokius nors kitus veiksmus, tiesiogiai susijusius su nusikalstamo susivienijimo bendros veiklos užtikrinimu) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, tokio požymio skirtumas pastebint, kad tai yra nusikalstamo susivienijimo formalusis požymis, kurio organizuotai grupei nenumato įstatymų leidėjas, yra priemonė atriboti šias dvi pavojingas bendrininkų formas.

Trečiasis privalomas organizuotos grupės požymis yra kelių arba vieno apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo darymas. Iki 2013 m. liepos 2 d. BK redakcijos

nusikalstamu susivienijimu asmenų grupė laikyta tik tada, kai buvo padaromas sunkus arba labai sunkus nusikaltimas, tačiau papildžius šį požymį, nusikalstamo susivienijimo nariai dabar jau atsako ir už apysunkius nusikaltimus. Kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, kuriame aptarti nusikalstamo susivienijimo pagrindiniai požymiai, toks normos papildymas išties buvo reikalingas, nes akivaizdu, kad, įgyvendinant susivienijimo nariams veikas, taip siekiant bendro tikslo, dažnai buvo padaryti ir apysunkiai nusikaltimai kaip priemonė tikslams pasiekti. Bet kartu įstatymų leidėjas apsunkino teismams atribojimą nusikalstamo susivienijimo nuo organizuotos grupės. Kadangi šis požymis būdingas abejoms bendrininkų formoms, todėl juo negalima vadovautis siekiant jas atribojant.

Paskutinis, ketvirtasis organizuotos grupės požymis, įtvirtintas baudžiamajame įstatyme, užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas. Būtent ne spontaniškumas, o išankstinis susitarimas daryti bendrininkams veikas leidžia ne tik tarpusavyje jas suplanuoti ar aptarti veikimo taktikas, bet ir pasiskirstyti tarpusavyje užduotis bei vaidmenis. Pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali reikšti ir tai, kad grupės nariai susitarė kartu padaryti nusikaltimą kaip bendravykdytojai arba atlikdami skirtingus vaidmenis: ne tik vykdytojų, bet ir organizatoriaus, kurstytojo arba padėjėjo (Gutauskas, 2003, p. 64). Organizuotoje grupėje vaidmenų pasiskirstymas nėra toks griežtas, kaip nusikalstamam susivienijimui būdinga, kadangi teismai remdamiesi Jungtinių Tautų konvencijoje prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. įstatymu Nr. IX-794, įsigaliojo 2003 m. rugsėjo 29 d.) numato, kad nebūtinai organizuotoje grupėje narių vaidmenys turi būti formaliai apibrėžti bei nėra būtina susiformavusi tęstinė narytės ar struktūra (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau visai priešingai yra su nusikalstamu susivienijimu. Privalo būti aiškus vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas, bet čia atkreipti dėmesį reikėtų ne tik į tuos vaidmenis (turinčius tiesioginę įtaką nusikalstamos veikos darymui), kuriuos numato įstatymų leidėjas BK 24 straipsnio 2 dalyje, bet ir į tokius vaidmenis kaip administratorius, „kasa“, apsauginis ir pan. Toks vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas lemia ir fakultatyviusius požymius, kuriuos vertina teismai, pavyzdžiui, hierarchija, ilgalaikis veikimas, vidinė drausmė ir t. t. Tai, nors abiejų bendrininkavimo formų sampratoje yra nurodytas šis požymis ir iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad yra tapatus, tačiau praktinės situacijos rodo, kad pasitelkiant tokį požymį galima atriboti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės.

Išanalizavus baudžiamajame įstatyme įtvirtintus šių dviejų bendrininkavimo formų požymius bei jų aiškinimą teismų praktikoje, matyti, kad teismai siekdami įvertinti, kokia

bendrininkavimo forma veikė asmenys, dėl panašių pagrindinių požymių vertina pasitelkdami požymių visumą, t. y. pagrindinius ir fakultatyviusius požymius kartu.

3.2 Nusikalstamam susivienijimui taikoma baudžiamoji atsakomybė ir atleidimas nuo jos

Baudžiamasis įstatymas nenumato baudžiamosios atsakomybės sampratos, tačiau sąvoka jame naudojama dažnai. Baudžiamąją atsakomybę galima būtų apibūdinti kaip asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pasmerkimą valstybės vardu taikant baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas prievartos priemones (Švedas, 2019, p. 67). Todėl viena svarbiausių atgrasomų ir prievartos priemonių kovojant ne tik su nusikalstamu susivienijimu, bet ir apskritai su organizuotu nusikalstamumu yra baudžiamoji atsakomybė.

Jau buvo užsiminta, kad BK bendros dalies 26 straipsnio 5 dalis numato, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nepriklausomai nuo to, kokį vaidmenį atlieka darydami nusikalstamą veiką, atsako kaip vykdytojai pagal BK 249 straipsnį. Teismų praktikoje pastebima, kad ši norma gali kelti sunkumų. LAT aiškindamas šios normos dalį numatė, kad nusikalstamame susivienijime dalyvaujantys asmenys kaip vykdytojai atsako tik pagal BK 249 straipsnį. Dėl kitų nusikalstamų veikų, kurios gali būti įvairaus sunkumo laipsnio, klausimas nėra reglamentuotas taip, kad būtų atimta ar suvaržyta galimybė taikyti BK 24 straipsnio nuostatas. Todėl teismas laikosi pozicijos, kad pripažinus nusikalstamo susivienijimo dalyvius BK 249 straipsnyje numatyto nusikaltimo vykdytojais paliekama galimybė kvalifikuoti kitas jų padarytas nusikalstamas veikas individualizuotai, atsižvelgiant ir į BK 24 straipsnio nuostatas. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. baudžiamųjų bylų skyriaus apžvalga). Šia norma buvo siekiama ne tik sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę susivienijimo nariams, bet ir pabrėžti nusikalstamo susivienijimo pavojingumą.

BK komentare nurodoma, kad nors šio straipsnio dalis nereikalauja nustatyti kiekvieno nusikalstamo susivienijimo dalyvio vaidmenis, tačiau teismai nėra atleidžiami nuo pareigos individualizuoti kiekvieno bendrininko atsakomybę (Švedas, 2004, p. 173). Individualizuojant bausmę bendrininkai už nusikalstamų veikų padarymą nusikalstamame susivienijime atsakys pagal BK 249 straipsnį kaip vykdytojai ir bus taikoma sutaptis su padarytomis veikomis, kurias įgyvendino nariai. Pavyzdžiui, L. L. ir kiti asmenys neigė nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, be to, nurodo, kad atskirų nusikalstamo susivienijimo narių ar kitų asmenų

bendrai padarytų nusikalstamų veikų, susijusių su nusikalstamo susivienijimo veikla ir jo tikslais, nėra pagrindo kvalifikuoti pagal nusikaltimų sutaptį, t. y. pagal BK 249 straipsnį ir kitus straipsnius, jeigu neįrodyta, kad nusikalstamas veikas padarė nusikalstamo susivienijimo nariai, siekdami įgyvendinti nusikalstamo susivienijimo tikslus. Teisėjų kolegija pažymi, kad iš tiesų, neįrodžius nusikalstamo susivienijimo egzistavimo ir jo narių dalyvavimo tokio susivienijimo veikloje, nebūtų pagrindo baudžiamajai atsakomybei, tačiau apie tai motyvuotai pasisakė žemesnės instancijos teismų sprendimuose. Todėl teismas teigia, kad žemesnės instancijos teismai pagal BK 249 straipsnio 3 dalies sutaptį su 253 straipsnio 2 dalimi ir 260 straipsnio 3 dalimi kvalifikavo tinkamai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, peržvelgus nusikalstamo susivienijimo baudžiamosios atsakomybės normų, kurios numato konkrečias sankcijas susivienijimo dalyviams, visumą galima teigti, kad baudžiamoji atsakomybė diferencijuojama pagal vaidmenis (BK 26 straipsnio 5 dalis ir BK 249 straipsnio 3 dalis) ir specialųjį požymį dėl šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų (BK 249 straipsnio 2 dalis). Būtent sankcijos jau yra aptartos ankstesnėse darbo dalyse, todėl nėra tikslinga šiuo klausimu išsiplėsti.

BK 39¹ straipsnis numato galimybę nusikalstamo susivienijimo dalyvius atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau tam, kad dalyviai būtų atleisti, jie turi atitikti įstatymo numatytas sąlygas. Pirmiausia, asmuo turi būti įtariamas, kad dalyvavo organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje darantis nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui. Antrasis keliamas reikalavimas asmenims, kurie siekia būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, tai paties asmens prisipažinimas, kad dalyvavo organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje. Pasak profesoriaus A. Gutausko, buvimas nusikalstamo susivienijimo dalyviu ar nariu gali būti priskiriamas iš esmės bet kokio vaidmens nariui, pradedant organizatoriais, baigiant vykdytojais. Todėl šiuo atveju gali kilti problemų dėl vaidmenų (Gutauskas, 2004, p. 55). O problema gali kilti būtent dėl to paties straipsnio 2 dalyje numatytos sąlygos, kuri nenumato asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, jei asmuo yra susivienijimo organizatorius ar vadovas. Tad iš esmės tokios sąlygos viena kitai prieštarauja.

Trečioji sąlyga – asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Būtent aktyvi pagalba, teikiama teisėsaugos institucijoms, gali pasireikšti nuosekliu naudingos informacijos teikimu apie grupės veiklą, narius, naudojamas schemas, veikų įgyvendinimą, tiek naujų narių

verbavimą, hierarchinę struktūrą ir kitas su nusikalstamomis veikomis bei pačia nusikalstama grupe susijusias svarbias detales. Tam, kad asmuo būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jis privalo atskleisti teisėsaugai visus jam žinomus faktus nenuslėpdamas ar nenutylėdamas svarbios informacijos, nes, priešingu atveju, tai parodo asmens nenorą bendradarbiauti, o gal net trukdymą teisingam, sklandžiam ir greitam proceso vykdymui. Jei kalbėtume apskritai apie asmenų atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, dažniausiai asmenys sutinka atskleisti bendrininkų veikas ne dėl savanoriškų paskatų, bet dėl susiklosčiusių aplinkybių siekdami apsaugoti save ir sušvelninti savo likimą, jeigu tik yra tokia galimybė. Teisingų parodymų davimas yra asmens teisė, ne pareiga. Gali būti ir tokių situacijų, kai asmuo sutinka bendrauti su teisėsauga tik po to, kai kiti asmenys pripažinę savo kaltę, atskleistą panorusio su teisėsauga bendradarbiauti asmens, davė parodymus apie padarytas veikas, vaidmenį bei suteikė kitos naudingos informacijos apie bendrininkavimo formą. Tokiomis situacijomis teismai nemano, kad yra užkertamas kelias asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tokį LAT sprendimą, viena vertus, galima kritikuoti, kadangi akivaizdu, kad asmenys veikia pavojingiausios bendrininkavimo formos sudėtyje. Taip pat, kaip jau buvo minėta, dažnu atveju kaltininkams bendradarbiauti atsiranda noras kai supranta, kad nebėra pasirinkimo. Tačiau, kita vertus, organizuotas nusikalstamumas yra labai sunkiai atskleidžiamas, todėl teisėsaugai bet koks bendradarbiavimas, jei tik jo pagalba galima atskleisti reikšmingas aplinkybes, yra pats stipriausias įrankis.

Sprendžiant dėl asmens atleidimo vadovaujamasi visų sąlygų buvimo visuma, kadangi visos sąlygos yra būtinos atleidimo klausimu. Jei asmuo atitinka 39¹ straipsnio 1 ir 2 dalių reikalavimus, tuomet ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002).

Įstatymų leidėjas BK 39¹ straipsnio 2 dalyje taip pat išskiria tris sąlygas, kuriomis vadovaudamasis asmuo negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, nors ir atitinka anksčiau išvardytas tris būtinąsias sąlygas. Tai atvejai, kai asmuo dalyvavo tyčia nužudant; asmuo, kuris jau buvo atleistas tokiais pagrindais nuo baudžiamosios atsakomybės; taip pat organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo organizatoriui ar vadovui. Dėl pirmosios sąlygos, kuri neleidžia atleisti asmens nuo baudžiamosios atsakomybės, yra niuansų. BK 62 straipsnio 4 dalis numato galimybę asmeniui, dalyvavusiam nužudyme, sušvelninti bausmę, jeigu jis prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų

ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą ir nužudymas buvo padarytas dėl grasinimo ar prievartos arba kaltininko, kaip bendrininko, vaidmuo nužudant buvo antraeilis, arba veika nutrūko rengiantis nužudyti ar kėsinantis nužudyti. Kalbant apie antraeilį vaidmenį, reikėtų pažymėti, jog baudžiamasis įstatymas formaliai nenumato teismams draudimo, kokių vaidmenų negalima laikyti antraeiliais. Teismui įvertinus kiekvienos bylos individualias aplinkybes bausmė gali būti sušvelninta, tačiau reikia pabrėžti, kad tai nėra teismo pareiga, o būtent teismo teisė. Kaip pavyzdį galima pateikti 2008 m. birželio 30 d. Vilniaus apygardos teismo nutartį, kurioje tuometinio jauniausio nusikalstamo susivienijimo nariai (sudarė 5 asmenys) už narkotinių medžiagų platinimą buvo nuteisti: asmuo, būdamas organizatorius ir vadovas nesutiko bendradarbiauti su teisėsauga, todėl buvo nuteistas 20 metų, pagal BK 249 straipsnio 3 dalį; kiti du asmenys, kurie taip pat atsisakė bendradarbiauti su teisėsauga, nepripažino savo kaltės ir nedalyvavo nei viename iš dviejų nužudymų organizuojamų nusikalstamo susivienijimo nubausti subendrintomis atitinkamai 11 ir 7 metų laisvės atėmimo bausmėmis pagal LR BK 249 str. 2 d. ir kitus specialiosios dalies straipsnius; o likę du asmenys, kurie bendradarbiavo su teisėsauga, nors ir dalyvavo tyčiniame nužudyme, nubausti švelnesnėmis negu įstatymo numatyta subendrintomis 4 metų laisvės atėmimo bausmėmis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, galima teigti, kad siekdamas būti atleistas nuo jos, asmuo turi atitikti aukštus imperatyviusius kriterijus atsižvelgiant į tai, kad priklauso pavojingiausiai bendrininkavimo formai. Toks BK 39¹ straipsnis yra paskatinimas asmenims bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, taip siekiant apsaugant visuomenę nuo nusikalstamo susivienijimo ir kitų bendrininkavimo formų bei priminimas asmenims, kad niekada nėra vėlu pasitraukti iš nusikalstamo gyvenimo. Glaudus bendradarbiavimas su teisėsaugos pareigūnais teikiant informaciją apie organizuotą nusikalstamumą yra efektyviausia priemonė kovojant su juo, kadangi dėl pavojingumo ir itin organizuotos veiklos pareigūnams labai sunku surinkti pakankamai įrodymų.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nusikalstamo susivienijimo ištakos yra siejamos su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu, o konkrečiau – su tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintomis tarptautinio organizuoto nusikalstamumo bendrininkavimo formos: organizuota nusikalstama grupė ir nusikalstama organizacija. Ryškių ar esminių skirtumų šių bendrininkavimo formų apibrėžimuose nėra lyginant su nusikalstamo susivienijimo formuluote. Netgi priešingai, Lietuva ratifikuotus aktus nusikalstamo susivienijimo atžvilgiu reglamentuoja plačiau. Taigi, tarptautinės teisės aktuose įtvirtintas tarptautinis organizuotas nusikalstamumas yra pavojingiausios bendrininkavimo formos, nusikalstamo susivienijimo, vystymosi pagrindas Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.
2. Bendrininkavimo institutas Lietuvoje egzistavo dar prieš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpį. Pirmosios nusikalstamo susivienijimo apraiškos pastebimos jau po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, tačiau pirmą kartą nusikalstamas susivienijimas, kaip bendrininkavimo forma, įtvirtinta tuometiniame baudžiamajame įstatyme atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę. Ir nors ši bendrininkavimo forma yra jauna Lietuvos baudžiamojoje teisėje, akivaizdu, kad įstatymų leidėjas atsižvelgdamas į jos kintamumą bei prisitaikymą skyrė didelį dėmesį sampratai, kurią turime ir šiandien.
3. Nusikalstamas susivienijimas yra pavojingas reiškinys, tačiau tam, kad jis būtų inkriminuotas, reikia įvertinti ar atitinka įstatymų leidėjo įtvirtintus keturis pagrindinius požymius: trys ar daugiau asmenų, asmenys pasižymi tarpusavio pastoviais ryšiais, yra pasiskirstę vaidmenimis ir užduotimis, taip pat vienijasi padaryti apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Bet šių požymių nepakanka, todėl teismai pasitelkia fakultatyviusius požymius. Jų sąrašas nėra baigtinis, priešingai nei pagrindinių požymių. Teismų praktika leidžia pastebėti, kad nusikalstamas susivienijimas yra susijęs su pelno siekimu. Šis požymis laikomas fakultatyvusis, tačiau siūlau jį priskirti pagrindiniams, kadangi nusikalstamo susivienijimo narių tikslas siejamas su greitu ir pelningu nelegaliu „verslu“.
4. Įstatymo leidėjas numato ne tik pagrindinius ir fakultatyviusius požymius, kurių visumą reikia vertinti, bet baudžiamojo įstatymo specialioje dalyje išskiria ir kvalifikuojančius požymius. Jie leidžia nusikalstamą susivienijimą diferencijuoti pagal narių vaidmenis ar padarytų veikų pavojingumą. Todėl kvalifikuotoms sudėtim įstatymų leidėjas numato itin

griežtas bausme, taip pabrėždamas nusikalstamo susivienijimo pavojingumą. Vienas iš kvalifikuojančių požymių numato griežtesnę baudžiamąją atsakomybę už tam tikras bendrininkų rūšis – organizatoriaus ir vadovo vaidmenis. Bendrojoje dalyje nėra tokios bendrininkų rūšies kaip vadovas, tačiau teismų praktika organizatorių nuo vadovo atiboja, šių sąvokų nelaiko sinonimais, todėl jų tapatinti negalime. Vadovaujantis pateikta analize, siūlau BK 24 straipsnį papildyti nauja dalimi, kurioje būtų numatyta nauja bendrininkų rūšis – vadovas.

5. Teismų praktika susiduria su sunkumais atibojant nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Gali pasirodyti, kad baudžiamojo įstatymo bendrojo dalyje įtvirtintos šių bendrininkavimo formų sampratos labai panašios, tačiau, paanalizavus kiekvienam iš jų būdingus požymius, galima teigti, kad šias bendrininkų formas yra atibojamos pasitelkiant požymių skirtumus: minimalus narių skaičius, sudarantis organizuotą grupę, yra du asmenys, o nusikalstamą susivienijimą minimaliai turi sudaryti 3 asmenys; inkriminuojant nusikalstamą susivienijimą privaloma nustatyti narių pastovius tarpusavio ryšius, o inkriminuojant organizuotą grupę nebūtina; ankstesnė BK redakcija numatė, kad organizuota grupė susitarti dėl nusikalstamos veikos darymo galėjo bet kurioje veikos darymo stadijoje, o nusikalstamas susivienijimas pasižymintis itin aukštu organizuotumo lygiu turi būti planuojamas iš anksto; organizuotoje grupėje nebūtinai narių vaidmenys turi būti formaliai apibrėžti bei nėra būtina susiformavusi tęstinė narytė ar struktūra, bet priešingai yra nusikalstamame susivienijime, kuriame kiekvienas narys turi ne tik vaidmenį ir užduotis nusikalstamoms veikoms daryti, tačiau taip pat turi konkrečius vaidmenis ir vidinėje nusikalstamo susivienijimo struktūroje. Siekdami identifikuoti bendrininkavimo formą, teismai privalo vertinti požymių visumą, kad būtų kuo tiksliau nustatomas bendrininkų veikimo pobūdis.
6. Nepaisant griežtų sankcijų, kurios patvirtina itin didelį pavojingumą, nusikalstamo susivienijimo nariams yra suteikiama galimybė būti atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės, jei jie atitinka BK 39¹ straipsnyje numatytus reikalavimus. Šis įrankis yra pagrindinis teisėsaugos institucijoms, kuriuo galima užkardyti nusikalstamo susivienijimo veikimą.

ŠALTINIAI

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Lietuvos aidas, 220-0.
2. Jungtinių Tautų konvencija prieš organizuotą nusikalstamumą (2000). *Valstybės žinios*, 2002, 51-1933.
3. Europos Sąjungos Tarybos 2008 m. spalio 24 d. pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu. OL L 300, 2008, p. 42 – 45.
4. Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas (1961). Vyriausybės žinios, 18-147.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
7. Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo Nr. I-57 (1993). *Lietuvos aidas*, 22-0.
8. Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo Nr. I-551 (1994). *Valstybės žinios*, 60-1182.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas Nr. VIII-217 (1997). *Valstybės žinios*, 45-1104.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54-1, 71, 75, 105, 227-1, 227-3 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. VIII-983 (1998). *Valstybės žinios*, 115-3238.
11. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 13-467.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. IX-1706 (2003). *Valstybės žinios*, 74-3423.
13. Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 17-701.
14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas Nr. X-272 (2005). *Valstybės žinios*, 81-2945.

15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250-1, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249-1, 250-2, 250-3, 250-4, 250-5, 252-1 straipsniais įstatymas Nr. XII-497 (2013). *Valstybės žinios*, 75-3768.
16. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24, 25, 32, 39-1, 249-1, 250-2, 250-4, 250-6 ir 252-1 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIV-2488 (2024). *TAR*, 4809.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos“. *Valstybės žinios*, 10-220.

Specialioji literatūra:

18. Vansevičius, S. (1981). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai – teisiniai institutai*. Vilnius: Mintis.
19. Piesliakas, V. (1993). Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. *Teisės problemos*, 1, p. 36 – 41.
20. Fedosiuk, O. (1997). Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227¹ str.). *Kriminalinė justicija*, 7, 8, 18 – 26.
21. Gutauskas, A. (1999). Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*, 13(5), p. 21 – 31 [interaktyvus]. [Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema | Jurisprudencija](#).
22. Justickis, V. (2001). Organizuotas nusikalstamumas. Ekonominiai pagrindai. *Jurisprudencija*, 20(12), p. 23 – 39.
23. Andriulis, V. ir kt. (2002). *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
24. Gutauskas, A. (2002). *Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Lietuvos teisės universitetas. Vilnius.
25. Gutauskas, A. (2003). Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, (41)33, 60 – 71 [interaktyvus]. [Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas | Jurisprudencija](#).
26. Gutauskas, A. (2003). Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 45(37), 32 – 39 [interaktyvu]. [Organizuoto](#)

[nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują Baudžiamąjį kodeksą | Jurisprudencija.](#)

27. Gutauskas, A. (2004). Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. *Jurisprudencija*, 60(52), 51 – 62 [interaktyvus]. [Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai | Jurisprudencija.](#)
28. Prapiestis, J. (2004). IV skyrius (21 – 27 straipsniai). Nusikalstamos veikos stadijos ir formos. Iš: Švedas, G. (red.) (2004). *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Pirma knyga: bendroji dalis (1 – 98)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
29. Piesliakas, V. (2008). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia.
30. Fedosiuk, O. (2010). XXXV skyrius (249 – 252). Nusikaltimai visuomenės saugumui. Iš: Švedas, G. (red.) (2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Trečia knyga: specialioji dalis (213 – 330)*. Vilnius: Registrų centras.
31. Gelumauskienė, R. ir Špoka, G. (2012). *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia.
32. Veršekys, P. (2016). *Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė*. Magistro darbas, Vilniaus universitetas. Vilnius.
33. Švedas, G. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
34. Švedas, G. ir kt. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
35. Gutauskas, A. (2022). Nusikaltimai visuomenės saugumui. Iš: Gruodyte, E. ir kt. (2022). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antroji knyga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. DOI 10.7220/9786094675058.
36. Švedas, G. ir kt. (2022). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sistemiškumo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
37. Paškaitis, L. (2024). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas: baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.

Kiti šaltiniai:

38. Scherrer, A., Mégie, A. and Mitsilegas, V. (2009). The EU role in fighting transnational organised crime. Study. PE 410.678.
39. Europos Komisijos 2021 m. balandžio 14 d. komunikatas 2021 – 2025 m. ES kova su organizuotu nusikalstamumu strategija. eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0170.
40. EKALBA (n. d.). Vienyti. Iš: *Antonimų žodynas* [interaktyvus]. [vienyti1](#) | [Antonimų žodynas](#).
41. EKALBA (n. d.). Organizatorius. Iš: *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [organizatorius](#) | [Bendrinės lietuvių kalbos žodynas](#).
42. EKALBA (n. d.). Pastovus. Iš: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [pastovus, ~iai, ~uma...](#) | [Dabartinės lietuvių kalbos žodynas](#).
43. EKALB (n. d.). Vadovas. Iš: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [vadovas](#) | [Dabartinės lietuvių kalbos žodynas](#).
44. EKALBA (n. d.). Vienyti. Iš: *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [vienyti](#) | [Lietuvių kalbos žodynas](#).
45. EKALBA (n. d.). Organizatorius. Iš: *Sinonimų žodynas* [interaktyvus]. [organizatorius](#) | [Sinonimų žodynas](#).
46. EKALBA (n. d.). Suvienyti. Iš: *Sinonimų žodynas* [interaktyvus]. [suvienyti](#) | [Sinonimų žodynas](#).
47. EKALBA (n. d.). Vadovas. Iš: *Sinonimų žodynas* [interaktyvus]. [vadovas](#) | [Sinonimų žodynas](#).
48. United Nations (n. d.). *UN Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto* [interaktyvus]. [United Nations Convention against Transnational Organized Crime](#).

Teismų praktika:

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227-1) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“. Nr. 2.

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395/2007.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2010.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-699/2016.
55. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-511/2018.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230-489/2019.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-303/2022.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-38-1073/2023.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-3-976/2025.
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-92/2009.
63. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-20/2008.

Nusikalstamas susivienijimas kaip pavojingiausia bendrininkavimo forma

Kornelija Stacevičiūtė

Bendrininkai vedini tarpusavio paskatinimo ir palaikymo labiau pasitiki savimi bei savo veiksmais. Suvokimas, kad yra bendrininkų, kurie ne tik palaikys, bet ir atsiradus nenumatytoms aplinkybėms padės įgyvendinti suplanuotas nusikalstamas veikas, daro įtaką asmenų vienijimuisi į nusikalstamas grupes. Metams bėgant nusikalstamos grupės išaugo ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu. Todėl valstybės siekdamos apsaugoti visuomenę ir teisinių valstybių interesus, ėmėsi reguliuoti organizuotą nusikalstamumą. Tačiau organizuotas nusikalstamumas yra kintantis reiškiny, kuris prisitaiko prie besikeičiančio pasaulio, todėl siekiant užkirsti organizuoto nusikalstamumo kūrimąsi ir veiklą skiriama vis daugiau dėmesio jo reglamentavimui.

Šiame magistro darbe atskleidžiamos nusikalstamo susivienijimo užuomazgos, kurios turėjo įtakos ne tik tarptautinio organizuoto nusikalstamumo reguliavimui, bet ir naujos bendrininkavimo formos, nusikalstamo susivienijimo, atsiradimui Lietuvoje. Analizuojant tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, panašiausios jo formos, kurios yra nusikalstamo susivienijimo ištakos, palyginamos su nusikalstamu susivienijimu. Greta to, išanalizuota nusikalstamo susivienijimo istorinė raida Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Siekiant suprasti Lietuvoje įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo sampratą nagrinėjami įstatymo leidėjo įtvirtinti pagrindiniai ir kvalifikuojantys nusikalstamo susivienijimo požymiai. Bet teismai, norėdami pabrėžti, kad nusikalstamas susivienijimas yra pavojingiausia bendrininkavimo forma, papildomai išskiria fakultatyviusius požymius. Todėl darbe nagrinėjama bei analizuojama požymių visuma kaip įrankis, pagrindžiantis nusikalstamo susivienijimo pavojingumą.

Paskutinė darbo dalis skirta atriboti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės bei aptarti nusikalstamo susivienijimo baudžiamąją atsakomybę ir atleidimą nuo jos.

SUMMARY

Criminal association as the most dangerous form of complicity

Kornelija Stacevičiūtė

Due to mutual encouragement and support, accomplices become more confident in themselves and their actions. The understanding that they have accomplices who would support them and, in the event of unforeseen circumstances, help them carry out the planned criminal offence, influences individuals' decision to join a criminal group. In recent years, criminal groups have expanded both nationally and internationally. As a result, states have begun to regulate organized crime in an effort to protect society and the rule of law. However, organized crime is constantly changing and adapting to shifting circumstances. Therefore, in order to prevent organized crime, more attention is paid to its regulation.

This master's thesis examines the origins of criminal organization that has influenced its international regulation, as well as the emergence and spread of new forms of complicity and criminal association in Lithuania. International organized crime is analysed, and its different forms are compared with criminal association. Finally, the historical development of the definition of criminal association in Lithuanian criminal law is analysed.

In order to understand Lithuania's official definition of criminal association, the thesis looks at the main and qualifying characteristics of criminal association established by the legislator. In order to emphasize that criminal association is the most dangerous form of accomplice, national courts have established additional facultative elements. Therefore, the thesis analyses all of these characteristics to argue the dangerousness of criminal associations.

The final section of the thesis distinguishes criminal association from an organized group, and discusses the liability of criminal associations and their exemptions.